

Monikielinen lukutaito – perheiden ja ammattilaisten toiveet, tarpeet ja haasteet monikielisessä toimintaympäristössä

TEKIJÄT

Maiju Kinossalo, Ilmi Villacís, Vilma Tammelin

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Selvityksen tausta	4
Selvityksen tavoitteet ja toteutus	4
Monikielisyys lukutaidon kehittämisessä ja sen tukemisessa	6
Lukutaidosta monikieliseen lukutaitoon	6
Omat kielet eli koko kielirepertuaari merkitysten kielinä	7
Varhaiskasvatus monikielisen lukutaidon kehittämisessä	8
3 selvityksen tulokset	10
Monikielisyys varhaiskasvatuksessa	10
Lukeminen ja sen tukeminen	10
Varhaiskasvatuksen haasteita	12
Varhaiskasvatuksen käytänteet ja toiveet	13
Yhteenvedo varhaiskasvatuksen tilanteesta	16
Monikieliset palvelut kirjastossa	18
Kirjastojen haasteet	19
Kirjastojen toiveet ja ehdotukset	20
Yhteenvedo kirjastojen tilanteesta	21
Monikieliset perheet	22
Lukemisen tavat ja tottumukset	22
Kotikielen tukeminen ja suomen kielen oppiminen	23
Perheiden yhteistyö varhaiskasvatuksen ja kirjastojen kanssa	24
Yhteenvedo monikielisten perheiden tilanteista	26
Järjestöjen rooli lasten kotikielen kehityksen tukemisessa	28
4 TULOSTEN KOONTI: perheiden ja ammattilaisten toiveet, tarpeet ja haasteet monikielisessä toimintaympäristössä	29
5 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset	31
Lähteet	35

1 Johdanto

Suomen väestörakenne on muuttunut huomattavasti viimeisen 30 vuoden aikana. Tämä tuo mukanaan uusia mahdollisuuksia ja haasteita. Varsinkin toisen polven ulkomaalaistaustaisten suuri määrä varhaiskasvatuksessa vaatii uusia lähestymistapoja. Päiväkodit ja kirjastot ovat keskeisessä asemassa sellaisten lasten lukutaidon tukijoina, joiden vanhemmat puhuvat muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea. Sellaisia lapsia on joillakin alueilla jo merkittävä määrä varhaiskasvatuksen piirissä.

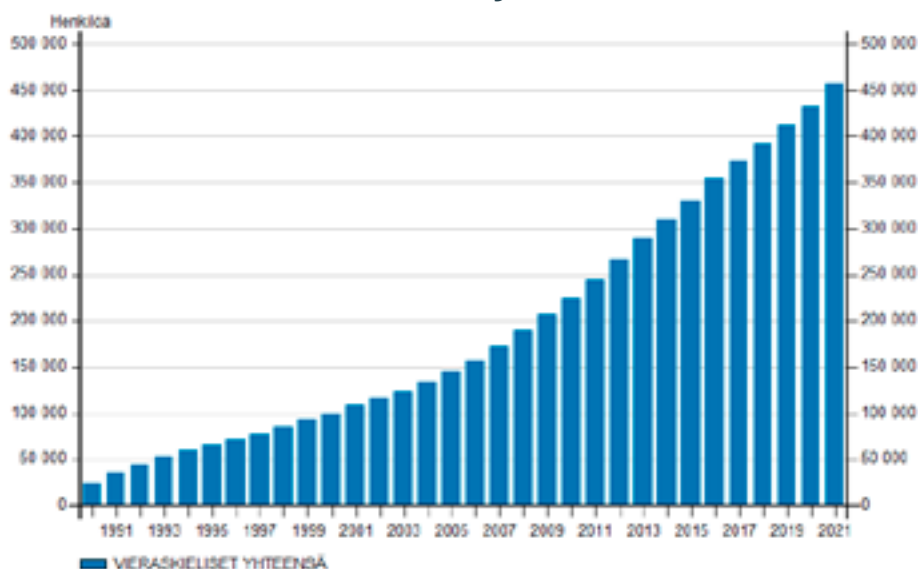
Tämä selvitys antaa tietoa ja eväitä julkisten ja yksityisten palvelujen kehittämiseksi kaiken kielisten lukutaidon tueksi.

Vuoden 2021 lopussa Suomessa asui 458 000 vieraskielistä, eli 8,3 prosenttia koko väestöstä. Vieraskielisiksi luettaisiin henkilöt, joiden ilmoitettu kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Määrä kasvoi edellisestä vuodesta yli 25 100 hengellä eli 5,8 prosenttia. Venäjä on yleisin vieras kieli. Sitä puhui vuonna 2021 äidinkielenään vajaa 88 000 henkilöä. Toiseksi yleisin kieli on viro, jota puhui hieman yli 50 000 henkilöä. Seuraavaksi suurimmat kieliryhmät ovat arabia, englanti ja somali.

Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämään Väestötietojärjestelmään tallentuu Suomen kansalaisen ja Suomessa vakinaisesti asuvan ulkomaalaisen henkilön oman ilmoituksen perusteella hänen äidinkieltensä, ja Tilastokeskus käyttää tähän perustuvaa lukua tilastoidessaan vieraskielistä väestöä. Monikielisten henkilöiden osuus väestöstä on tätä suurempi, sillä Tilastokeskus tilastoi vieraskielisen väestön ainoastaan ilmoitetun äidinkielen perusteella. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi suomea tai ruotsia ilmoitetusti äidinkielenään puhuva voi elää perheessä, jossa käytetään ja jossa hän käyttää toista tai useita kieliä. Esimerkiksi lapsella voi olla eri kieliä äidinkielenään puhuvat huoltajat. Vuonna 2016 valmistuneen väestökirjanpidon mukaan Suomessa puhuttiin 157 eri kieltä (Kotimaisten kielten keskus), mutta alati muuttuvan maailmantilanteen ja ihmisten liikkuvuuden vuoksi monikielisen väestön osuus kasvaa. Siitä syystä on tarpeen herkistyä tarkastelemaan monikielisiä toimintaympäristöjä ja lisätä ymmärrystä siitä, miten lasten myönteistä ihmisenä kasvua, osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja lukutaitoa voidaan edistää.

Väestö kielen mukaan 1990–2021

Vieraskieliset yhteensä

Kuvio 1. Väestö kielen mukaan 1990–2021 (Tilastokeskus).

2 Selvityksen tausta

Selvityksen tavoitteet ja toteutus

Tämä selvitys on toteutettu yhteistyössä päiväkotien, kirjastojen ja maahanmuuttaneiden järjestöjen kanssa. Yhteistyötä on tehty myös alan tutkijoiden ja Kieliverkoston kanssa. Kielikoulutuspolitiikan verkosto (Kieliverkosto) on kansallinen kielikoulutuspolitiikan tutkimus- ja kehittämisverkosto, joka tuo yhteen kielikoulutuksen toimijoita, lisää tietoisuutta kielikoulutuksen moniulotteisuudesta ja vaikuttaa kielikoulutusta koskeviin päätöksiin Suomessa.

Tarkoituksena on selvittää varhaiskasvatuksen ja kirjastojen tilannetta monikielisessä toimintaympäristössä, saada tietoa olemassa olevasta materiaalista sekä kartoittaa monikielisten perheiden tarpeita ja näkemyksiä lastensa lukutaidon kehittämisessä. Samalla saadaan tietoa eri kieli- ja kulttuuriryhmien perheiden tavoista, jotka tukevat heidän lastensa lukutaidon kehittymistä sekä heidän kotikielillään että paikallisella kielellä. Tämän työn tuloksena ehdotetaan toimintatapoja ja luodaan materiaaleja varhaiskasvatuksen ja kirjastoammattilaisten sekä muiden toimijoiden työn tueksi.

Selvityksen tausta-ajatuksena on, että kun monikielisissä toimintaympäristöissä toimivien ammattilaisten lukutaitoa koskevaa kieli- ja kulttuuritietoisuutta lisätään, he voivat tukea lasten luku- ja kirjoitustaidon kehittymistä paremmin. Yhtäältä oman äidinkielen rooli oppimisessa, ihmiseksi kasvussa ja lukutaidon kehittämisessä on ilmeinen (Cummins, 2001). Toisaalta lukutaidon nähdään tukevan oppimista, toimivan perustana osallisuudelle ja sivistykselle sekä tukevan ihmisenä kasvamista (esim. Christison & Murray, 2020). Lukutaidon edistäminen onkin keskeinen hallitusohjelmaan kirjattu ohjelma, jonka eräänä tavoitteena on kaikenikäisten lukutaidon kehittämisen vahvistamisen ohella monikielisyys (Lukuliike, 2022).

Tässä selvityksessä monikielisellä toimintaympäristöllä tarkoitetaan sellaista ympäristöä, jossa käytetään paikalliskielen, kuten suomen tai ruotsin lisäksi muuta tai muita kieliä. Keskeisinä toimintaympäristöinä tässä selvityksessä ovat varhaiskasvatus ja tarkemmin päiväkodit, kirjastot, monikieliset perheet ja maahanmuuttaneiden järjestöt. Monikielisten perheiden vanhemmat puolestaan tarkoittavat tässä sellaisia maahanmuuttaneita henkilöitä, jotka puhuvat kotikielensä jotain muuta kuin suomea tai ruotsia.

Perheissä käytettäviä kieliä voi olla useita. Kotikielellä tarkoitetaan tässä selvityksessä yhtä tai useampaa kieltä, joka on perheissä keskeinen arjen kieli suomen tai ruotsin sijaan tai rinnalla. Monikielisellä lukutaidolla tarkoitetaan lapsen kehittyvää lukutaitoa sellaisilla kielillä, jotka ovat hänen arjessaan keskeisiä. Monikielinen lukutaito on myös tekstien tulkintaa ja tuottamista eri kielillä ja niiden variaatioilla (Aerila & Kauppinen, 2020). Tässä niitä ovat paikallisen eli suomen tai ruotsin kielen lisäksi kieli tai kielet, jota käytetään kotona. Lukutaito puolestaan käsittää laajasti nähdessä myös monilukutaitoa, johon kuuluvat esimerkiksi kuvat, kuviot, symbolit ja numerot ja joihin syvennyttään jo varhaiskasvatuksessa (ks. esim. Lukuinto -Läsver -hanke¹).

Tämän selvityksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia tarpeita monikielisillä toimintaympäristöillä on lasten lukutaidon tukemiseksi ja minkälaisia toimintatapoja omien kotikielten ja lukutaidon ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi on jo käytössä. Selvitys lisää ymmärrystä siitä, miten monikielinen lukutaito ymmärretään lasten eri toimintaympäristöissä. Tämä auttaa hahmottamaan, kuinka eri tahot voivat kehittää käytänteitä ja tehdä entistä parempaa yhteistyötä monikielisen lukutaidon tukemiseksi. Näin ollen voidaan lisätä kieli- ja kulttuuritietoisia käytänteitä ja ymmärrystä siitä, miten lukutaidon kehittymistä voidaan erilaisissa toimintaympäristöissä tukea.

1 Lukuinto-ohjelma: <https://lukuinto.fi/lukuinto-ohjelma.html>

Lukutaidon monikielisyys on saanut tärkeää huomiota aikaisemmissa hankkeissa. Esimerkiksi KOAVA (Kielitietoisuuden oppimisympäristön arviointi varhaiskasvatuksessa) -koontiraportissa havaitaan, että kehittämistarpeita kohdistuu varhaiskasvatuksen ammattilaisten näkökulmasta eniten siihen, että lasten käyttämät kielet näkyisivät enemmän kirjoissa, teksteissä, leikeissä ja peleissä, sekä huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön (Tyrer ym. 2022). Monikielisen lapsen eheä oppimispolku -hankkeessa puolestaan on tuotettu monikielisyttä, oppimiskielen ja toisen kielen oppimista tukevaa materiaalia varhaiskasvatukseen, kouluille ja vanhemmille (Espoon kaupunki, 2022). Tässä käsillä olevassa Lukukeskuksen Monikielinen lukutaito -selvityksessä tunnistetaan lapsen omien kielten merkitys sekä aiempien hankkeiden tavoin materiaalin ja tiedon lisäämisen tarve ja pyritään tuottamaan uutta tietoa monikielisten toimintaympäristöjen toimijoiden näkökulmista.

Selvitystyön tuloksena saadaan tietoa, miten hyviä käytäntöjä pystytään hyödyntämään laajemmin. Tavoitteena on jakaa tietoa hyvistä käytännöistä monikielisissä toimintaympäristöissä toimiville, monikielisille perheille sekä heidän kanssaan yhteistyötä tekeville tahoille. Koska kielten oppimisen sekä lukutaidon kehittymisen varhainen tukeminen on tärkeää, tämä selvitystyö tarkastelee erityisesti varhaiskasvatuksen toimintaympäristöjä.

Selvityksen kysymykset:

1. Millaisia lukutaitoa, monikielistä lukutaitoa ja kotikieliä tukevia käytänteitä lasten eri toimintaympäristöissä on?
2. Millaisia tarpeita, toiveita tai haasteita eri toimintaympäristöt kokevat monikielisen lukutaidon tukemistyössä?
3. Miten monikielisen lukutaidon kehittymistä voidaan tukea nykyistä paremmin?

Selvityksen toteuttaminen alkutapaamisista aineistonkeruuseen

Ennen selvityksen aineistonkeruuta Lukukeskuksen toimesta toteutettiin alkutapaamisia kuntien sivistyksen ja kasvatuksen toimialajohtajien sekä maahanmuuttajatyön asiantuntijoiden kanssa. Alkutapaamisten aiheena oli koota käsityksiä rakenteista ja tarjolla olevista monikielisen lukutaidon tukimuodoista. Tämä auttoi jäsentämään alkutietoa tukimuotojen toimivuudesta ja perheiden tarpeista.

Selvityksen aineisto kerättiin sähköisillä kyselylomakkeilla sekä haastatteluilla, jotka toteuttivat tutkimusyhtiö Innolink. Aineisto kerättiin kevään ja kesän 2022 aikana varhaiskasvatuksen ammattilaisilta, kirjastoammattilaisilta sekä monikielisiltä perheiltä ja maahanmuuttaneiden järjestöiltä. Tarkemmat tiedot aineiston keruusta on esitetty seuraavassa taulukossa (Taulukko 1.). Aineistonkeruu rajautui tässä selvityksessä monikielisten perheiden ja maahanmuuttaneiden järjestöjen kohdalla arabian-, somalin- ja venäjänkielisiin niiden edustaessa suurimpia kieliryhmiä viron kielen rinnalla. Tässä selvityksessä haluttiin tarkastella osallistuvien kaupunkien suurimpia, Suomessa toimivia ja tiiviitä maahanmuuttajayhteisöjä. Viron kieli ja kulttuuri on lähellä suomea ja suomalaisuutta, joten tässä vaiheessa sitä ei valittu mukaan. Seuraavissa selvitysvaiheissa kieli- ja kulttuuriryhmien otosta voidaan laajentaa.

Taulukko 1. Selvityksen kohderyhmät, aineistonkeruutapa ja aineiston määrä

Kohderyhmä	Vastaajien määrä (hlö)	Vastaajien sijainti	Aineiston keruutapa	Aineiston keruun ajankohta
Varhaiskasvatus/ päiväkodin ammattilaiset	373	Eri kunnat Suomessa	Sähköinen kysely	tammi-helmikuu 2022
Kirjastot/ kirjastoammattilaiset	178	Eri kunnat Suomessa	Sähköinen kysely	tammi-maaliskuu 2022
Monikieliset perheet (kotikielinen arabia, somali ja venäjä)	28	Kotka, Turku, Vantaa	Fokusryhmä-haastattelut	kevät 2022
Maahanmuuttaneiden järjestöt (kotikielinen arabia, somali ja venäjä)	8	Kotka, Turku, Vantaa	Järjestökartoitus ja haastattelut	kevät 2022

Lukukeskus on tuottanut aiemmassa *Lukulahja lapselle* -hankkeessa tiedotusmateriaalia oman äidinkielen ja lapselle lukemisen merkityksestä 19 kielellä. Neuvoiloissa on jaettu Lukulahja-kassia kotimaisten kielten lisäksi somaliksi, arabiksi, venäjäksi ja viroksi. Kassissa oli Satulahja-kirja, lorukirja sekä tietolehtisiä. Tätä hyödynnettiin myös tässä selvitystyössä, sillä kasseja jaettiin selvitykseen osallistuvien henkilöiden lähineuvoiloissa. Näin ollen oli luontevaa jatkaa keskustelua varhaiskasvatustaisten lasten perheiden kanssa, sillä selvitykseen osallistuneet perheet olivat saattaneet saada tietoa lukemisesta neuvoloiden kautta omalla kielellään.

Monikielisyys lukutaidon kehittämisessä ja sen tukemisessa

Lukutaidosta monikieliseen lukutaitoon

Lukutaidon määritelmä on laeva, ja jo varhaislapsuudesta lähtien lukutaidon monipuolisen oppimisen nähdään tukevan ihmisen kasvua ja yhteiskuntaan osallistumista monella tavalla (ks. Christison & Murray, 2020). Lukutaito määritellään esimerkiksi PISA:ssa (2018) seuraavasti: Lukutaito on tekstien ymmärtämistä, käyttöä, arviointia, reflektointia sekä niiden lukemiseen sitoutumista lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään osallistumiseksi. (Koulutuksen tutkimuslaitos, suomennos). Lukeminen ei ole vain kyky purkaa kirjoitettuja sanoja, mikä tavallisesti saavutetaan lapsuudessa, vaan myös muokkautuva joukko taitoja, joita yksilöt rakentavat koko elämänsä ajan (OECD, 2019). Lukutaito on olennaisesti yhteydessä monilukutaitoon², jonka tukeminen on varhaiskasvatuksen tehtävä (OPH, 2022), ja tässä selvityksessä sitä tarkastellaan lasten käyttämien eri kielten näkökulmasta.

Lukutaito on perustaito, jolla yksilö rakentaa ja arvioi tietoa monimuotoisessa ja verkottuneessa alati muuttuvassa maailmassa. Se on keskeinen kansalaistaito moninaistuvissa yhteiskunnissa. Erilaisten tietolähteiden parissa vietetty aika lisääntyy, mikä lisää kriittisen lukutaidon merkitystä. Digitaalisessa ajassa lapset ja nuoret liikkuvat nopeasti paikallisen ja maailmanlaajuisten tietolähteiden ääreltä toiselle, minkä hallitseminen on voi-

2 (...) Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitys, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja. (OPH, 2022, 14–15.)

makkaasti yhteyksissä lukutaitoon. (OECD, 2021.) Samalla lapset ja nuoret pyrkivät ymmärtämään itseään ja sitä, miten nämä asiat liittyvät heidän elämäänsä (Kinossalo, 2020). Lisäksi varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea monikielisyyttä, eri kielten käyttöä, uteliaisuuden syntymistä eri kielisiin, kielten roolia oppimisen kohteena ja välineenä sekä painotetaan eri kielten merkitystä monilukutaidon kehittämisessä (OPH, 2022, 26).

Kasvatuksen näkökulmasta lukutaidossa tarkastellaan sitä, miten lapsi oppii käyttämään kohtaamaansa informaatiota erilaisissa konteksteissa. Lukutaitoa tarvitaan yksilön omaan kasvuun ja kehitykseen, tasa-arvoon, koulutukselliseen menestykseen, yhteiskuntaan osallistumiseen ja osallisuutta tuntevaan kansalaisuuteen. Näistä syistä kasvatuksessa ja koulutuksessa ymmärretään, että lukutaito ja tiedonkäsitteily koskevat sitä, miten lapset oppivat soveltamaan, jakamaan, käyttämään, arvioimaan ja tulkitsemaan tietoa ja tekstiä sekä ymmärtämään, mitä merkityksiä sillä on itselle ja oppimiselle. Lukutaito ei ole vain perusta muiden asioiden oppimiselle, vaan myös monella tavalla edellytys ihmisenä toimimiseen moninaisessa maailmassa ja yhteiskunnan jäsenenä. Perusta lukutaidolle muodostuu varhaislapsuudessa, ja lukemisen lisäksi lukutaito nähdään joukkona erilaisia tietoja, taitoja ja strategioita, jotka rakentuvat pitkin elämää yhdessä muiden, kuten kasvattajien ja vertaisten kanssa. (OECD, 2021.) Monikielinen lukutaito tarkoittaa tekstien tulkitsemista ja tuottamista eri kielillä ja niiden muunnelmilla (Aerila & Kauppinen, 2020) eli sitä, miten lukutaito kehittyy useammalla kuin yhdellä kielellä.

Moninaisista taustoista, kuten kieli- ja kulttuuritaustoista ja erilaisista tulevaisuuden suunnitelmista huolimatta lukutaito on jokaiselle lapselle tärkeää tämän omassa elämässä ja maailmaan osallistumisessa. Lukutaidon näkökulmasta *ymmärtäminen* ja *käyttäminen* ovat niitä taitoja, joilla lapsi tulkitsee tekstien merkitystä ja sitä, miten hän niitä voi maailmassaan käyttää. (OECD, 2021.) Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tukea lapsen lukutaitoa koko hänen kielirepertuaarillaan, eli kaikilla niillä kielillä, joita hän elämässään käyttää mukaan lukien hänen kotikielensä. Lukutaito on monisyinen, sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentunut käsitys, jonka voidaan ajatella tarkoittavan erilaisia asioita eri ryhmille eri aikoina (Christison & Murray, 2020). Siitä syystä monikielisen lukutaidon käytänteitä koskeva tieto auttaa ymmärtämään, millaisia tapoja ja tottumuksia erilaisissa monikielissä toimintaympäristöissä on. Tässä selvityksessä käytetyn aineiston perusteella tarkastellaan sitä, miten lapsen kehittyvää monikielistä lukutaitoa tuetaan ja voidaan tukea.

Omat kielet eli koko kielirepertuaari merkitysten kielinä

Oman äidinkielen sekä kotikielten tärkeyttä kieli- ja kulttuuritietoisuuden ymmärtämisen lisäämisessä, oppimisessa ja identiteetin rakentumisessa painotetaan alan tutkimuksessa (Alisaari ym. 2021; Cummins & Early, 2011; Cummins ym., 2015; Fivush ym., 2011; García & Wei, 2014; Harju-Autti & Sinkkonen, 2020; Jousmäki ym., 2022; Kinossalo, 2020; Kinossalo ym. tulossa; Lehtonen, 2021; Lucas & Villegas, 2013; Norton, 2013). Lapsen monikielillä lukutaidolla on moninaisia yhteyksiä osallisuuden, identiteetin rakentumisen ja oppimisen kanssa: monikielisen lukutaidon tukeminen edistää tasa-arvoa, sillä sen avulla lapset saavat runsaammat mahdollisuudet käyttää itselleen tärkeitä kieliä. (Jousmäki ym. 2022; Kinossalo ym., tulossa; ks. myös Curtin, 2020.)

Varhaiskasvatus on merkittävä instituutio monikielisten lasten lukutaidon, kasvun ja kehityksen sekä osallisuuden tukemisessa. Varhaiskasvatusta toteutetaan varhaiskasvatuksen ja perheiden yhteistyönä, joka toimii lapsen hoito- ja kasvatustyön perustana. Varhaiskasvatuksessa vanhempien osallisuutta pyritään lisäämään vahvistamalla heidän rooliaan tässä yhteistyössä. Tässä hankkeessa olemme kiinnostuneita siitä, millaisia kokemuksia monikielisestä yhteistyöstä on.

Yhteisöihin ja yhteiskuntaan osallistumisen ei tarvitse tapahtua pelkästään paikallisella kielellä, eli Suomessa suomeksi tai ruotsiksi. Toimiminen yhteisöissä, kuten varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä, on toki helpompaa, kun yhteistyösopuudet pystyvät kommunikoimaan sujuvasti toistensa kanssa. Kielitietoisesti nähdään, että eri kielet voivat tukea toisiaan: monikielisyyden hyväksyminen osana arkista vuorovaikutusta tukee osallisuuden kokemuksen syntymistä sekä lisää halua ja mahdollisuuksia oppia paikallista kieltä (Intke-Hernandez,

2020, 2021). Näin ollen on tärkeää tarkastella monikielistä yhteistyötä ja käytänteitä myös lukutaidon kehittymisen kannalta. (Jousmäki ym., 2022; Kinossalo ym., tulossa.)

Kenenkään oman äidinkielen tai kotikielten puhumista, opiskelua, lukemista tai muutoin sen käyttöä ei ole hyväksi rajoittaa, sillä ne voivat olla lapsille ja heidän perheilleen olennaisia merkityksiä muutoilevia ja identiteettiä rakentavia kieliä. Suomen tai ruotsin kielen oppiminen helpottaa yhteiskuntaan osallistumista, mutta osallisuutta, kuulumisen tunnetta ja identiteettiä rakennetaan myös omalla äidinkielellä tai -kielillä. (Jousmäki ym., 2022; Kinossalo ym., tulossa.)

Osallisuuden kokemus itsessään on sellainen, jonka merkityksiä kukin tulkitsee mielessään: Kuka minä olen tässä ryhmässä? Mitä tämä ryhmä tai yhteisö minulle merkitsee? Entä mitä minä merkitsen tälle ryhmälle tai yhteisölle? Tässä on hyvä antaa lapsen käyttää apuna koko kielirepertuaariaan. Kun näin tehdään, annetaan yhtäältä mahdollisuus käyttää omaa kieltä merkitysten muotoilussa ja toisaalta opetellaan kertomaan asioista oppimisen kohteena olevalla kielellä. Lukutaidon tukeminen rikastaa näitä taitoja, joilla lapsi antaa merkityksiä esimerkiksi osallisuuden tunteilleen, oppimisen kohteena oleville asioille tai kokemuksilleen. (Jousmäki ym., 2022.) Lisäksi lukutaito omalla kielellä mukautuu lukutaidoksi uuteen kieleen (Cummins ym., 2015; Cummins, 2013), ja siksi on hedelmällistä lisätä käytänteitä monikielisen lukutaidon tukemiseen varhaiskasvatuksessa.

On tarpeen tarkastella, millaisia välineitä ja mahdollisuuksia omien merkitysten muotoiluun varhaislapsuuden kasvu- ja oppimisympäristö tarjoaa lapsille ja millaisia monikielistä lukutaitoa tukevia käytänteitä on olemassa.

Vuorovaikutuksen osapuolet tai yhteistyöhön osallistuvat toimijat saavat monikielisyyden ansiosta erilaisia rooleja: he voivat tuoda tilanteeseen oman elämänsä tai elämäntarinansa kannalta tärkeitä aiheita ja asioita eikä heidän tarvitse olla pelkästään tiedonsaajia tai -antajia, oppijoita tai vierasta kieltä käyttäviä, vaan tasapuolisia vuorovaikuttajia yhteisen asian äärellä. Monikielisessä toimintaympäristössä ja kielitietoisesti nähdessä toimijat voidaan kohdata kokonaisina henkilöinä, joilla on erilaista osaamista sekä erilaisia kielellisiä ja kulttuurisia resursseja. (Jousmäki ym., 2022.) Tämän ymmärryksen lisääminen voi auttaa voimistamaan monikielisten vanhempien tuntemaa osallisuutta kasvatusyhteistyössä varhaiskasvatuksen kanssa, mikä on jo aiemmin havaittu erääksi kehittämistä vaativaksi teemaksi: kommunikaatioon muuta kuin paikallista kieltä puhuvien huoltajien kanssa koetaan tarvittavan lisäkoulutusta ja vahvistusta (Tyrrer ym., 2022). Monikielistä lukutaitoa tukeva työote on eräs konkreettinen keino tunnistaa ja tunnustaa omien kotikielten merkitys kasvatustehtävässä ja yhteistyössä.

Monikielisen lukutaidon tukeminen tarkoittaa (moni)lukutaidon kehittymisen tukemista kaikilla sellaisilla lapsen käyttämillä kielillä, jotka ovat hänen arjessaan ja elämässään tärkeitä yhteiskunnallisen osallistumisen, perheen arjen sekä vuorovaikutuksen kieliä.

Varhaiskasvatus monikielisen lukutaidon kehittämisessä

Ymmärrys omasta identiteetistä, muista ja maailmasta rakentuu kerronnallisesti ja kielen avulla (McAdams & McLean, 2013; Polkinghorne, 1988, ks. myös Goodson ym., 2010; van Lier, 2004). Tärkeä kieli, jolla tähän liittyviä merkityksiä annetaan ja jolla ajatellaan ja neuvotellaan omassa mielessä, on se kieli tai ne kielet, joita opitaan ensimmäisenä varhaislapsuuden aikana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja läheisten huoltajien kanssa. Tällaisista kielistä käytetään esimerkiksi käsitteitä äidinkieli, ensikieli tai kotikieli. Ne ovat hyvin tärkeitä identiteetin rakentamisen kieliä. (esim. Alisaari ym., 2021; Jalongo, 2019; Puroila, 2019; Reese ym., 2010). Niillä muotoillaan muistoja ja niillä liitetään merkityksiä kokemuksiin ja oppimisen kohteena oleviin asioihin. Mikä tärkeintä, sillä/niillä rakennetaan ja muotoillaan omaa tarinaa itsestä, elämäntarinallista identiteettiä. Lisäksi tällaista tärkeää kieltä tai kieliä käytetään keskeisesti tiedon käsittelyssä ja oppimisessa (Cummins, 2013). Erityisesti ensikieli on yhteydessä oppimiseen ja identiteetin rakentamiseen monimutkaisin tavoin. Kyky käyttää kieltä merkitysten

antamiseen alkaa varhaislapsuudessa ja rikastuu koko elämän ajan (Puroila & Estola, 2014; Puroila, 2019; Reese ym., 2011, 2010). Varhaislapsuus on tärkeä monikielisyiden kehittymistä tukeva ajanjakso.

Identiteetin rakentuminen on eräs kasvatuksen ja koulutuksen keskeisimmistä tavoitteista, johon jokaisella lapsella tulee olla yhtäläiset oikeudet. Kuitenkaan vielä ei riittävän hyvin tunnisteta, miten monikielisten lasten oppimista ja identiteetin rakentamista voisi tukea heidän kotikielellään tai koko kielirepertuaarillaan sellaisissa kasvatuksen konteksteissa, joissa ryhmässä on useita kotikieliä ja/tai suomi tai ruotsi valtakielinä. (Kinossalo ym., tulossa.)

Eräs konkreettinen keino edistää lukutaitoa varhaiskasvatuksessa on lapselle lukeminen. Lukiessaan ja kuunnellessaan lapsi on tekstin kanssa vuorovaikutuksessa. Kun ihminen on vuorovaikutuksessa toisen ihmisen, opittavan ilmiön tai tekstin kanssa, hän käy keskustelua siitä, mitä tämä hänelle merkitsee ja miten siihen voi suhtautua. Siinä hän rakentaa myös identiteettiään (Kinossalo, 2020). Kirjallisuudella on hyödyllinen merkitys ihmisen kasvussa, kehityksessä, mielikuvituksen lisääntymisessä ja maailman ymmärtämisessä, ja sen käyttäminen parantaa myös toisen kielen oppimista (Aerila & Kauppinen, 2020).

Varhaiskasvatuksessa sytytetään ja edistetään erityisesti lukuiltoa, mikä vahvistaa suhdetta myöhempiin kokemuksiin lukemisen parissa. Lukuilon pedagogiikka perustaa kehittyvää lukutaitoa. Varhaiskasvatuksessa lukemisen hetket ja siihen liittyvät leikit, kertomukset, piirtäminen ja muu luova toiminta, tarjoavat lapsille moniaistisia kokemuksia ja tunteita vuorovaikutuksessa aikuisen ja vertaisten kanssa ja voivat niin ollen sytyttää kipinöitä lukemista kohtaan sekä edistää lukutaidon kehittymistä. (Aerila, 2022.)

Lukutaito rikastaa lapsen keinoja muotoilla merkityksiä (Kinossalo, 2020). Lukutaidon, tiedon ja oppimisen on havaittu kulkevan yksilön käyttämien eri kielten välillä (García & Wei, 2014; Cummins, 2013). Näin ollen lukutaito tässä selvityksessä aiemmin kuvatulla tavalla, laajasti käsitettynä, parantaa sekä lapsen kykyä osallistua yhteiskuntaan, lisää mahdollisuuksia käyttää, etsiä ja arvioida moninaista ja monimutkaista tietoa että rakentaa elämäntarinallista identiteettiään. Jotta monikieliset lapset olisivat tasa-arvoisessa asemassa paikallista kieltä äidinkielenään puhuvien lasten kanssa, olisi heille tarjottava mahdollisuuksia kehittyä lukutaidossa myös omilla kotikielillään (esim. Jousmäki ym.2022; Kinossalo ym., tulossa). Yhtä lailla paikallista kieltä äidinkielenään puhuvan lapsen osallistuminen monikielisiin tilanteisiin rikastaa hänen monikielistä lukutaitoaan ja kykyään osallistua maailman monimuotoisuuteen sekä vahvistaa kaikkien lasten mahdollisuuksia kasvattaa uteliaisuutta muihin kieliin ja kulttuureihin eli toteuttaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin kirjattua tavoitetta (OPH, 2022, 26) sekä Kansallisen lukutaito-ohjelman 2030 lukutaitostrategiaa (Lukuliike).

Varhaislapsuus luo tärkeää pohjaa elinikäiselle oppimiselle ja ihmiseksi kasvamisessa lukutaidon kehittymisen kannalta. On tärkeää, että jokainen lapsi saa mahdollisuuden kehittyä lukijana kielirepertuaarillaan, joka käsittelee hänelle tärkeitä merkityksiä muotoilevia kieliä. Vielä jossain määrin näyttää kuitenkin siltä, että kotikielten merkitystä merkitysten rakentamisen kielenä ei oikein tunnisteta. (Cummins, 2013; Kinossalo ym. tulossa). Monikielinen lukutaito -hankkeen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä monikielisen repertuaarin tunnistavista käytänteistä varhaiskasvatuksessa, varhaiskasvatuksen ja huoltajien monikielisessä yhteistyössä ja monikielisten perheiden arjessa, kirjastoissa ja järjestöissä.

3 Selvityksen tulokset

Tässä luvussa esitetään varhaiskasvatuksen ja kirjastojen ammattilaisilta kerättyjen kyselylomakevas^tausten tuloksia sekä monikielisten perheiden fokusryhmähaastatteluista ja maahanmuuttaneiden järjestöjen edustajien haastatteluista tehtyjä keskeisiä havaintoja. Lopuksi ne tiivistetään kohderyhmittäin tilannekuvauksiksi. Luvussa 4 nämä koostetaan yhteiseksi taulukoksi, jonka perusteella esitetään johtopäätökset sekä toimenpide-ehdotukset.

Monikielisyys varhaiskasvatuksessa

Selvityksen kyselyssä pyydettiin vastauksia varhaiskasvatuksen ammattilaisilta heidän kokemuksistaan, haasteistaan ja tarpeistaan monikielisessä toimintaympäristössä. Kyselyyn vastasi 373 (Taulukko 2.) varhaiskasvatuksen yksittäistä päiväkodin edustajaa satunnaisesti ympäri Suomea. Vastaajat eivät edusta kuntien kaikkia päiväkoteja eikä jokaisesta osallistuvan kunnan päiväkodista saatu vastaajia. Vastaajien ammattiryhmät on esitetty taulukossa 2. Vastaajien päiväkotien koot vaihtelevat pienistä (alle 5 työntekijää) suuriin (yli 30 työntekijää). Noin 70 % vastauksista tuli päiväkodeista, joissa on 11–30 työntekijää.

Taulukko 2. Varhaiskasvatuksen kyselyyn vastanneiden ammattiryhmät

Vastaajien ammatit	% vastaajista (n=373)
Varhaiskasvatuksen opettajat	68 %
Varhaiskasvatuksen muissa tehtävissä työskentelevät	17 %
Päiväkodin johtajat	11 %
Lastenhoitajat	4 %

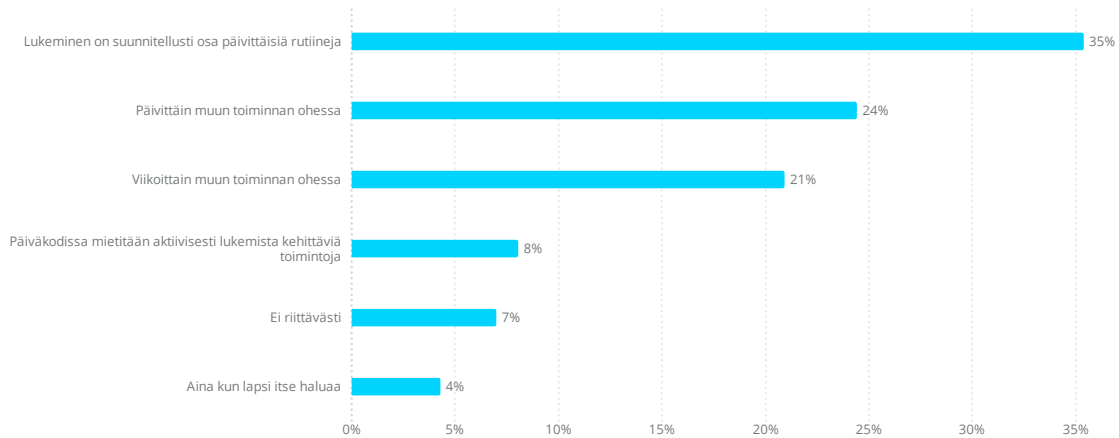
Vastaajat ilmoittivat, että heidän päiväkodissaan on monikielisiä lapsia seuraavasti:

- Helsingissä vastanneista 38 % mukaan päiväkodissa on noin puolet tai enemmän monikielisiä lapsia.
- Vantaalla vastanneista 26 % mukaan päiväkodissa on noin puolet tai enemmän monikielisiä lapsia.
- Espoossa vastanneista 22 % mukaan päiväkodissa on noin puolet tai enemmän monikielisiä lapsia.
- Kaikista 373 vastaajasta 133 vastaajan mukaan päiväkodissa on alle 5 % monikielisiä lapsia.
- Muualla kuin pääkaupunkiseudun päiväkodeissa 45 % mukaan vastaajista on alle 5 % monikielisiä lapsia.
- Kaikista 373 vastaajasta 20 vastaajaa arvioi, että heidän päiväkodissaan ei ole ollenkaan monikielisiä lapsia.

Lukeminen ja sen tukeminen

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten mukaan varhaiskasvatuksessa panostetaan lukemiseen, ja sen kuvataan olevan suunnitellusti osa arjen rutiineja alla olevilla tavoilla (Kuvio 2). Tämä kuvastaa lukemisen ja lukutaidon koettua tärkeyttä ja sitä, että varhaiskasvatuksen keskeistä tehtävää toteutetaan säännöllisesti.

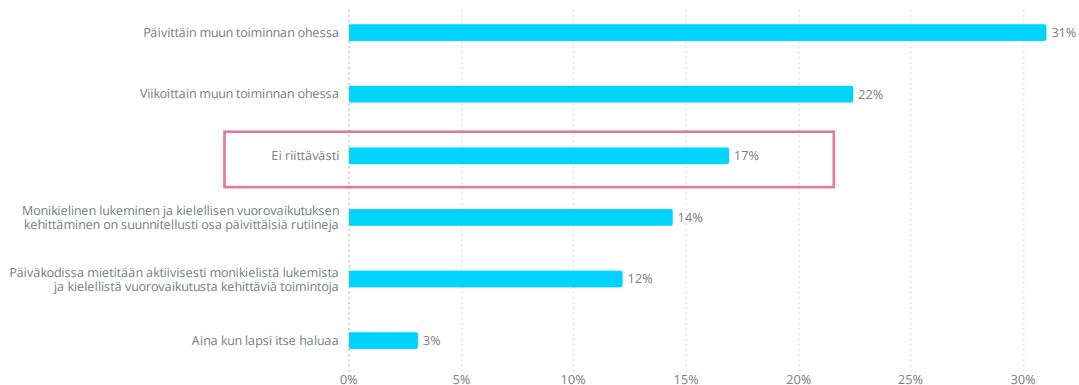
Kuinka paljon päiväkodissanne panostetaan lukemisen tukemiseen ylipäätään?

Kuvio 2. Lukemiseen panostamisen säännönmukaisuus

Alla oleva kuvio (Kuvio 3.) kuitenkin yllä esitettyä vastoin havainnollistaa, että monikielisten lasten lukemisen tukemista koetaan tapahtuvan vähemmän. Vastaajia tähän oli yhteensä 361. Heistä 31 % arvioi, että monikielisten lasten lukemista tuetaan ja kielellisen vuorovaikutuksen kehittämistä tehdään päivittäin muun toiminnan ohessa, ja 22 % vastaajista arvioi, että viikoittain. Vastaukset eivät anna selkoa siihen, millä kielellä tätä rutiinia toteutetaan. Kaikkiaan 17 % 361 vastaajasta on sitä mieltä, että heidän yksikössään ei anneta riittävästi tukea monikielisille lapsille. Tämä tarkoittaa tässä aineistossa, että 61 vastaajan päiväkodissa tuen määrä monikielisille lapsille on vastaajien mukaan riittämätön. Näissä vastaajissa saattaa olla mukana sellaisia henkilöitä, joiden päiväkodissa ei ole lainkaan monikielisiä lapsia (373 vastaajasta 20 vastaajaa arvioi, että heidän päiväkodissaan heitä ei ole). Tilanteiden saattaessa muuttua nopeasti tämä on tärkeä havainto valmiudesta: jos ryhmään tulee lapsi, jonka kotikieli on muu kuin suomi tai ruotsi, on mahdollista, että tukea ei ole vastaajan arvion mukaan riittävästi tarjolla.

Kuinka paljon päiväkodissanne panostetaan vieraskielisistä perheistä tulevien lasten lukemiseen ja kielellisen vuorovaikutuksen kehittämiseen?

Kuvio 3. Monikielisten lasten lukemisen tukeminen ja kielellisen vuorovaikutuksen kehittämisen koettu määrä

Monikielisten lasten lukutaidon tukemisen koettu määrä näyttää tässä aineistossa hajoavan sen suhteen, kuinka paljon monikielisiä lapsia (vastaajan oma arvio) vastaajan päiväkodissa on. Lukemisen tukeminen koetaan useimmin osaksi päivittäisiä rutiineja päiväkodeissa, joissa on arviolta yli 50 % tai 5–20 % lapsista monikielisiä. Vastaavasti niissä päiväkodeissa, joissa puolet tai enemmän lapsista on monikielisiä, panostetaan lukemisen tukemiseen myös monin tavoin ja vain 7 % vastaajista päätelee, että tätä ei tapahdu riittävästi.

Puolestaan sellaisissa päiväkodeissa, joissa on vähemmän kuin 5 % monikielisiä lapsia kaikista lapsista, peräti 28 % ammattilaisista on sitä mieltä, että tätä toimintaa ei ole riittävästi. Tästä poiketen sellaiset päiväkodit, joissa on 5–10 % lapsista monikielisiä, näyttävät panostavan tähän enemmän, sillä vain 3 % vastaajista oli sitä mieltä, että monikielisen lapsen lukutaitoa ei tueta riittävästi.

Sellaisissa päiväkodeissa, joissa on vastaajan arvion mukaan 10–40 % monikielisiä lapsia, panostetaan vastauksen perusteella kohtalaisesti lukemisen tukemiseen, mutta arvioidaan myös, että sitä ei tehdä riittävästi (12–22 % arvioi näiden ryhmien vastaajista).

Toisin sanoen ryhmissä, joissa enemmän kuin 5 % lapsista on monikielisiä, koetaan tuettavan lasten monikielistä lukutaitoa useammin kuin sellaisissa ryhmissä, joissa on vähän (alle 5 %) monikielisiä lapsia. Näin ollen sellaisten ryhmien monikieliset lapset, jotka ovat vähemmistössä valtakieltä kotikielensä puhuviin lapsiin nähden, eivät näytä vastaajien mukaan saavan yhtä usein tukea monikielisyyteensä kuin sellaiset lapset, joiden ryhmissä on enemmän monikielisiä lapsia. Tässä aineistossa 133 (38 %) vastaajaa ilmoittaa, että heidän päiväkodissaan on alle 5 % monikielisiä lapsia. Heistä vain 8 vastaajaa arvioi näin Helsingissä (n=1), Vantaalla (n=4) ja Espoossa (n=3).

Varhaiskasvatuksen haasteita

Monikielisen lukutaidon tukemisen tekijöitä

Varhaiskasvatuksen kyselyyn osallistuneet ammattilaiset tunnistavat erilaisia tekijöitä, jotka mahdollistavat tai estävät riittävää monikielisen lukutaidon kehittymistä tukevaa pedagogiikkaa. Keskeisimmiksi tekijöiksi ammattilaiset kokevat resurssit eli ajan ja henkilökunnan riittävyden. Lisäksi henkilökunnan motivaatio koetaan tärkeäksi tekijäksi. Myös osaamisella, tiedolla ja taidolla sekä kotien asenteella ja lasten kiinnostuksella koetaan olevan merkitystä lukutaitoa tukevien käytäntöjen toteuttamisessa.

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset vastasivat avoimeen kysymykseen siitä, millaisia haasteita monikielinen toimintaympäristö asettaa lukemiselle ja kielellisen vuorovaikutuksen kehittämiseksi päiväkodissa. Henkilöstön tietämyksen määrä, taidot ja resurssit haastavat monikielisen toimintaympäristön lukemisen ja kielellisen vuorovaikutuksen käytäntöjä sekä suomeksi että lasten muilla kielillä.

Ajan riittämättömyys ja sen käyttö monikielisen lukutaidon suunnitelmien tekemiseksi ja toteuttamiseksi nähdään satunnaiseksi ja pirstaleiseksi. Lisäksi varhaiskasvatuksen ammattilaiset mainitsevat tilojen sopimattomuuden eri kieliryhmien rauhallisiin toimintoihin, kuten pienryhmähetkiin. Resursseiksi tähdentyvät tässä paitsi aika ja tilat, myös henkilökunnan riittämätön määrä ja koettu runsas henkilökunnan vaihtuvuus. Vastauksen mukaan näyttää siltä, että päädytään siihen, että lasten kotikielten suuresta määrästä ja suomen kielen heikosta osaamisesta johtuen keskitytään suomen kielen tukemiseen ja kielitietoiseen arkeen monikielisyyden tukemisen sijaan.

Monikielisen lukutaidon ilmiön monitahoisuus

Tietoisuus ja riittävä ymmärrys monikielisen lukutaidon ilmiöstä tai arjen käytännöistä sen tukemiseksi eivät ole vielä saavuttaneet kaikkia varhaiskasvatuksen ammattilaisia varsinkaan sellaisilla alueilla, jossa monikielisyyttä on vähän tai se on vasta uusi asia. Tämä haastaa henkilöstöä uusien käytäntöjen soveltamiseen, suunnitteluun ja kielitietoisuuden lisäämiseen arkeen. Tietoa, taitoa ja resursseja tarvitaan erityisesti käytäntöjen suunnitteluun ja toteuttamiseen enemmän.

Saman lapsiryhmän sisällä saattaa olla käytössä eri kieliä, ja samalla taidot suomen kielessä ovat erilaisia, mikä haastaa sopivan lukumateriaalin löytämisessä. Tämä haastaa toteuttamista esimerkiksi siinä, että yksittäinen lukuhetki olisi mieluinen ryhmän kaikille monikielisille lapsille, jotka ovat eri vaiheessa kielitaitojensa kanssa. Samalla ammattilaisia mietityttää, miten tukea suomen kielen taitoa niissä ryhmissä, joissa suurin osa lapsista on muita kuin suomen kieltä kotikielinsä puhuvia.

Näin ollen päiväkodeissa suomen kielen tukemisen ja lukutaidon haasteina nousevat esiin samojen ikäluokkien sisäiset eroavaisuudet kielitaidoissa ja rauhallisten pienryhmätyöskentelyä mahdollistavien tilojen puuttuminen. Suomen kielen oppimisen tuen osalta leikit, pelit ja lorut ovat tärkeitä, mutta monessa päiväkodissa ei ole aikaa ja resursseja lasten kielellisen kehityksen yksilölliseen tukemiseen. Tämä koetaan hankalaksi varsinkin, jos arki on muutenkin moninaista (lasten muut haasteet, henkilöstövaje jne.). Kyselyn perusteella varhaiskasvatuksen ammattilaiset kokevat, että päiväkotien resurssit eivät riitä monikielisessä toimintaympäristössä lasten kielellisen kehityksen yksilölliseen tukemiseen.

Vastaajat korostavat lisäksi sitä, että koska lapsilla saattaa olla erilaisia, kielestä riippumattomia, haasteita, niitä on myös monikielisillä lapsilla. Tämä mietityttää kielen kehittymisen näkökulmasta ja herättää kysymyksiä siitä, miten tunnistaa haasteen perimmäinen syy: onko kyseessä suomen kielen tai kotikielen taidon haaste vai jokin muu, kuten psyykinen haaste tai esimerkiksi oppimisvaikeus.

Materiaalien näkökulmasta lastenkirjojen saatavuus vaihtelee eri kielten ja eri tasoisten kielitaitojen osalta sekä suomeksi että eri kielillä. Lisäksi huomiota herättää se, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset eivät voi osata kaikkien lasten kotikieliä. Vaikka päiväkodeissa käytetään paljon erilaisia digitaalisia ratkaisuja sekä hyödynnetään kirjastojen kautta saatavia monikielisiä lastenkirjoja, haasteeksi niissä koetaan usein se, että ammattilaiset ei osaa lukea niitä ja sisällön arvioiminen on heidän mukaansa mahdotonta.

Monikielinen yhteistyö vanhempien kanssa

Tässä selvityksessä nousevat esiin haasteet koetussa perheiden kanssa toteutuvassa monikielisessä yhteistyössä. Niitä ovat yhteisen kielen puute, vanhempien suomen kielen vähäinen osaaminen tai henkilöstön vähäinen eri kielten taito. Yhteistyön vanhempien kanssa ei aina koeta toimivan, koska vuorovaikutus voi olla vaikeaa yhteisen kielen puuttuessa. Myös KOAVA-hankkeessa nousi esiin tarve vahvistaa tätä yhteistyötä (Tyrer ym. 2022).

Lisäksi päiväkotien ammattilaiset ilmentävät vastauksissaan kokemustaan siitä, että kaikki vanhemmat eivät olisi riittävän motivoituneita panostamaan lapsensa kotikielen lukutaidon kehittymiseen; he tarvitsevat siitä lisää tietoa (ks. myös Espoon kaupunki, 2022). Varhaiskasvatuksen ammattilaiset toivovat yhteistyötä vanhempien kanssa lasten kotikielen tukemiseksi.

Varhaiskasvatuksen käytänteet ja toiveet

Keinoja ja käytänteitä

Varhaiskasvatuksen ammattilaisilta kysyttiin keinoista, joilla lukemista ja lasten kielellistä vuorovaikutusta tulee edistää päiväkodissa, joissa on lapsia monikielisistä perheistä. Vastauksissa korostuvat tietämyksen ja hyvien käytäntöjen lisääminen arkeen, entistä parempi ja monikielinen yhteistyö vanhempien kanssa sekä kirjojen ja lukemisen monipuolinen lisääminen.

Vastauksissa suomen kielen oppimisen tukikeinona korostuvat kuvat ja viittomat lukuhetkissä ja kommunikoinnissa. Lisäksi vastaajat tuovat esiin selkeän suomen käyttämisen, suomen kielen tietoisuuden opettamisen tai S2-opetuksen. Pienryhmiin jakautuen lukuhetkissä voidaan huomioida paremmin monikieliset ja eritasoiset osaajat. Myös laulut ja lorut ja leikit auttavat kielen oppimisen tukena.

Kotikielen oppimisen tukemisessa tärkeäksi koetaan keskustelut vanhempien kanssa kotikielen oppimisen merkityksestä ja lukemisesta kotikielellä. Vastaajien mukaan yhtäältä vanhempia tulisi innostaa tähän kasvatus-työhön ja yhteistyöhön kotona, ja toisaalta vanhemmat tai muut eri kieliä osaavat henkilöt voisivat vierailla varhaiskasvatuksessa esimerkiksi lukemassa satuja. Perheiden kielten ja lähtömaiden esiintuomista pidetään varhaiskasvatuksessa tärkeänä. Lisäksi hyvinä keinoina mainitaan Lukulumo-sovelluksen³ käyttäminen ja äänikirjat.

Toiveita ja tarpeita

Opittavasta kielestä riippumatta lukemisen ja kielellisen vuorovaikutuksen toivottuina tukikeinoina tuodaan vastauksissa esiin kielitietoisien pedagogiikan lisääminen, kieliavustajien käyttäminen, yhtenäinen ja systemaattinen suunnittelu, henkilökunnan osaamisen lisääminen sekä kannustaminen ja leikin hyödyntäminen oppimisessa. Lisäksi ammattilaiset tarvitsevat tukea, aikaa ja välineitä monikielisen lukutaidon kehittymisen pedagogiikkaan.

Vastaajien mukaan sekä suomenkielisiä että erikielisiä kirjoja ja satuja pitäisi olla päiväkodeissa paremmin esillä ja saatavilla lapsille, kotiin lainattavaksi ja kaksikielisinä. Päiväkodeissa on puutetta kirjoista sekä suomen kielellä että lasten kotikielillä. Myös kaksikielisistä kirjoista ja digimateriaaleista on pulaa tai ne ovat liian kalliita käyttää. Kyselyn vastaukset päiväkotien monikielistä lukutaitoa tukevasta materiaalista ilmentävät tarvetta saada lisää resursseja kirjoihin ja lukemiseen päiväkodeissa.

Varhaiskasvatukseen suunnatun kyselyn vastausten perusteella on olemassa selkeä tarve sellaiselle varhaiskasvatuksen materiaalille, jolla ohjataan varhaiskasvatuksen ammattilaisia opastamaan monikielisten perheiden vanhempia tukemaan lapsen lukutaitoa kotona. Lisäksi varhaiskasvatuksen ammattilaisten mukaan vanhemmille tarvitaan sellaista omaa materiaalia, jota he voivat käyttää kotona ja josta he saavat tarpeellista tietoa sekä lukemisen että oman kotikielen tärkeydestä.

Vastauksissa ilmenee eroja sen mukaan, kuinka paljon monikielisiä lapsia ryhmissä arvioidaan olevan. Esimerkiksi sellaisissa päiväkodeissa, jossa on noin puolet tai enemmän monikielisiä lapsia kaikista lapsista, toivotaan eniten (42 vastaajasta 48 %) suomalaisia lastenkirjoja lasten eri kielille, oppimateriaaleja ja vinkkejä henkilökunnalle sekä kirjoja lasten omilla äidinkielistä (43 %), kun taas päiväkodeissa, jossa alle 5 % lapsista on monikielisiä, vastaajat toivovat eniten (129 vastaajasta 57 %) oppimateriaaleja ja vinkkejä henkilökunnalle, tietoa lukemisesta ja hyviä ohjeita vanhemmille sekä (50 %) innostavia keinoja monikielisen lukemisen tueksi.

Vastaukset olemassa olevista ja toivottavista materiaaleista on koottu oheiseen taulukkoon kaikkien vastaajien mukaisesti (Taulukko 3). Niiden perusteella suurin osa vastaajista (51 %) toivoo lisää oppimateriaaleja ja vinkkejä ammattilaisille. Suurin epäsuhta käytössä olevien materiaalien ja toivottujen materiaalien saatavuuden välillä on ensinnäkin kirjoissa lasten äidinkielistä ja suomalaisissa lastenkirjoissa eri kielillä (molempia käytössä 8 %:lla, 39 % toivoo lisää). Toiseksi näyttää siltä, että tarvitaan erityisesti tietoa lukemisesta ja hyviä ohjeita monikielisille perheille (käytössä 18 %:lla, 51 % toivoo lisää). Myös erilaisia innostavia keinoja monikielisen lukutaidon tueksi toivotaan vielä lisää, vaikka niitä on käytössä noin 50 %:lla vastaajista.

3 Lukulumo on digitaalinen ja monikielinen kuvakirjasovellus. Ks. <https://www.ilteducation.fi/palvelumme/lukulumo/>

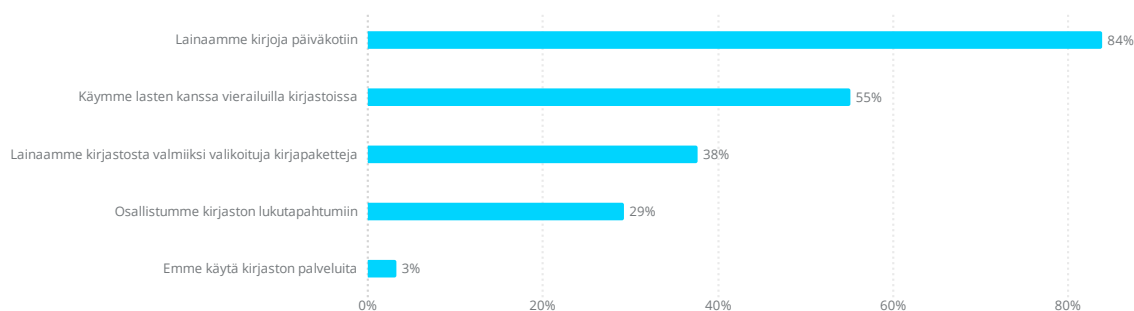
Taulukko 3. Päiväkotien monikielistä lukemista tukevien materiaalien nykytilanne ja toiveet.

	1. Päiväkodissa tällä hetkellä käytössä olevat materiaalit (% vastaajista)	2. Materiaalit, joita toivotaan lisää päiväkotien käyttöön (% vastaajista)
Oppimateriaalia ja vinkkejä henkilökunnalle	44 %	56 %
Tietoa lukemisesta ja hyviä ohjeita maahanmuuttaneille vanhemmille	18 %	51 %
Innostavia keinoja (pelit, leikit digitaaliset materiaalit) monikielisen lukemisen tueksi	51 %	46 %
Kirjoja lasten omilla äidinkiellillä	8 %	39 %
Suomalaisia lastenkirjoja eri kielillä	8 %	39 %
Digitaalisia lastenkirjoja (esim. Lukulumo)	43 %	29 %
Lastenkirjoja suomeksi	86 %	12 %
Jotain muuta, mitä?	8 %	3 %
Ei mitään näistä käytössä	2 %	-
Meillä on mielestäni kaikki tarvittava materiaali käytössä	-	3 %

Kirjastojen kanssa toivotaan entistä säännöllisempää yhteistyötä

Päiväkodeilta tiedusteltiin kyselyn yhteydessä yhteistyöstä kirjastojen kanssa. Kirjaston palveluita käytetään kirjojen lainaamiseen, vierailuihin ja tapahtumiin (Kuvio 4.) Lisäksi vastauksista käy ilmi, että kirjastoyhteistyö monikielisten lasten lukemisen tuen osalta käsittää pääasiassa eri kielisten kirjojen lainausta, tilausta ja vinkkausta. Myös satutunnit eri kielillä ovat suosittuja, vaikkakin koronan vuoksi ne ovat osittain jääneet.

Käytättekö kirjaston palveluita lukemisen tukemiseksi?

Kuvio 4. Varhaiskasvatuksen kirjaston palveluiden käyttö

Varhaiskasvatuksen ammattilaisilta kysyttiin, miten kirjastoyhteistyö tukee monikielisten lasten lukemisen edistämistä ja kielellisen vuorovaikutuksen kehittämistä. Suurin osa vastaajista on tietoisia kirjaston tarjoamista palveluista, pitää niitä toimivina ja käyttää niitä. Käytäntöinä mainitaan kirjojen lainaaminen ja monikielisten

kirjapakettien tilaaminen kirjastoihin, monikielisten vanhempien tiedottaminen, lähi- ja etäapahtumat kirjastol-
la, kirjastoautovierailut sekä lukuvierailut päiväkoteihin.

Kuitenkin varhaiskasvatuksen ammattilaisten toiveena on suunnitelmallisempi ja säännöllisempi yhteistyö kirjast-
on ja varhaiskasvatuksen välillä. Varhaiskasvatuksen vastaajat toivovat kirjastoilta tiedotusta erikielisten kirjojen
lainausmahdollisuuksista, kuten luetteloa kielistä, joilla kirjoja saa tilattua. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten
mukaan tietoa kirjaston palveluista kaivataan erityisesti monikielisten perheiden vanhemmille: vanhemmat
pitäisi saada tietoisemmiksi kirjaston merkityksestä ja käyttämään kirjaston palveluja. Konkreettisia yhteistyö-
ehdotuksia ovat satu- ja lukuhetket eri kielillä, erikielisten kirjojen esittely ja vinkkaukset, kirjalliset varhaiskas-
vatukseen esimerkiksi aihe- ja kielipiireittäin sekä materiaalipankki. Kirjavalikoiman kehittämiseksi toivotaan
lastenkirjoja, digitaalisia kirjoja ja äänikirjoja eri kielillä sekä kirjoja selkosuomeksi.

Yhteenveto varhaiskasvatuksen tilanteesta

Suomen kielen ja kotikielten tukeminen

- Pedagogisia keinoja on ja niitä käytetään, toiveita ja tarpeita tunnistetaan, mutta ei kuitenkaan tasaisesti
jokaisessa päiväkodissa kautta maan.
- Monikielisen lukutaidon tukeminen koetaan tärkeäksi teemaksi. Varhaiskasvatuksessa ymmärretään sekä
suomen kielen että kotikielten merkitykset lasten luku- ja kielitaidon kehittämisessä.
- Päiväkodeissa käytetään digitaalisia ratkaisuja riippuen taloudellisista resursseista sekä hyödynnetään kir-
jastojen kautta saatavia erikielisiä lastenkirjoja mahdollisuuksien mukaan. Haasteeksi tosin koetaan näiden
kohdalla usein se, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset ei niitä osaa lukea.
- Suomen kielen oppimisessa leikit, pelit ja lorut ovat tärkeitä käytänteitä.
- Lapsille luetaan paljon suomeksi. Henkilöstöä kuitenkin mietityttää, miten saada lukuhetket kaikille mieleisik-
si, sillä ryhmissä on eritasoisia suomen kielen osaajia.
- Monikielisyys on tärkeää, mutta ammattilaisia huolestaa se, että he eivät osaa lasten kotikieliä.
- Suomen kielen oppimisessa tunnistetaan myös kotikielten merkitys.
- Kotikielten tukeminen jää osittain vähäiseksi, koska ammattilaiset ei osaa kotikieliä ja/resurssit eivät riitä ja/
päädytään tukemaan vain suomen kielen taitoa.
- Suomen kielen tukemisen ja lukutaidon kannalta haasteiksi nousevat esiin samojen ikäluokkien sisäiset eroa-
vaisuudet suomen kielen taidossa.

Miten varhaiskasvatuksessa tuetaan monikielistä lukutaitoa?

- Kyselyn mukaan 86 % päiväkodeissa on lastenkirjoja suomeksi, mutta vain 8 %:ssa lasten kotikielillä.
- Hyödynnetään saatavilla olevaa S2-opetusta (suomi toisena kielenä).
- Käytetään mahdollisuuksien mukaan digitaalisia palveluita, kuten Moomin Language School, Roihuset, Eka-
peli Maahanmuuttaja, Lukulumo.
- Kuunnellaan satuja eri kielillä puhelimesta.
- Lainataan eri kielisiä kirjoja kirjastosta päiväkotiin.
- Hyödynnetään kirjaston palveluita, kuten esimerkiksi kirjastovierailuja.

Tietämyksen ja osaamisen tilanne

- Näyttää siltä, että täydennyskoulutukselle on kansallista tarvetta, että varhaiskasvatuksen ammattilaisilla olisi ajantasaista ymmärrystä lapsen monikielisestä lukutaidosta, sen tukemisesta ja merkityksestä tasaisesti kautta maan.
- Tieto monikielisen lukutaidon ilmiöstä tai arjen käytännöistä sen tukemiseksi eivät ole vielä saavuttaneet kaikkia varhaiskasvatuksen ammattilaisia varsinkaan sellaisilla alueilla, jossa monikielisyttä on vähän tai se on uusi asia.
- Riittävä ymmärrys parantaa ammattilaisten mahdollisuuksia uusien käytäntöjen soveltamiseen, suunnitteluun ja kieli- ja kulttuuritietoiseen arkeen.
- Yhtäältä tietoa, taitoa ja resursseja tarvitaan käytäntöjen suunnitteluun ja toteuttamiseen enemmän. Toisaalta puutteet resursseissa estävät pedagogiikan toteuttamista, vaikka riittävää ymmärrystä olisi.
- Puutteet tiedossa, osaamisessa ja resursseissa haastavat monikielisen toimintaympäristön lukemisen ja kielellisen vuorovaikutuksen käytäntöjä sekä suomeksi että lasten kotikielillä.

Resurssien vaikutus

- Aina ei ole aikaa ja resursseja lasten kielellisen kehityksen yksilölliseen tukemiseen.
- Puutteet tilojen muunneltavuudessa haastavat pienryhmien muodostamista tai rauhallisia lukuhetkiä lasten omilla kielillä.
- Henkilöstön kiire, riittämätön määrä ja vaihtuvuus vaikeuttavat suunnitelmien tekemistä ja toteuttamista.
- Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kokevat puutteita kirjoista sekä suomen kielellä että lasten kotikielillä.
- Kaksikielisistä kirjoista ja digimateriaaleista on pulaa tai ne ovat liian kalliita käyttää.

Käytössä olevat materiaalit ja toiveet

- Tarvitaan varhaiskasvatuksen ammattilaisille suunnattua sellaista materiaalia, jossa on selkeää tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset voi opastaa monikielisiä vanhempia tukemaan lapsen kotikielen ja paikallisen kielen lukutaitoa kotona.
- Tarvitaan vanhemmille suunnattua materiaalia, jota he voivat käyttää kotona ja josta he saavat tarpeellista tietoa sekä lukemisen, lukutaidon että oman kotikielen merkityksestä.
- Varhaiskasvatus toivoo materiaalia siitä, miten he voivat hyödyntää kirjastojen monikielisiä palveluita paremmin. Näitä ovat esimerkiksi lainattavissa olevien kirjojen laatu ja kielten saatavuus sekä tiedotusmateriaalia monikielisille perheille jaettavaksi kirjastojen palveluista.
- Varhaiskasvatuksessa on alati lisääntyvä tarve erikielisistä, laadukkaista, sisältötarkistetuista lastenkirjoista ja digitaalisista palveluista, joilla voidaan tukea lasten monikielistä lukutaitoa.

Monikielinen yhteistyö perheiden ja kirjastojen kanssa

- Tarvitaan toimivia, monikielisiä yhteistyön käytänteitä ja materiaaleja tilanteissa, joissa ei ole yhteistä kieltä, jotta monikielisten vanhempien osallisuutta ja roolia varhaiskasvatuksen kanssa tehtävässä yhteistyössä voidaan vahvistaa. Tällä hetkellä yhteistyö monikielisten vanhempien kanssa ei aina toimi, koska vuorovaikutus voi olla vaikeaa yhteisen kielen puuttuessa.
- Varhaiskasvatus toivoo monikielisten perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön vanhempien voimakkaampaa osallisuutta lasten kotikielen tukemiseksi. Tällä hetkellä kotikielten tukeminen koetaan haastavaksi – se ei onnistu vain varhaiskasvatuksen tehtävänä, vaan monikielisten perheiden vanhemmat olisi saatava aktiivisemmaksi osapuoleksi osaksi monikielistä yhteistyötä.

- Varhaiskasvatuksen ammattilaisten mielestä kirjastoyhteistyö voisi olla monikielisen lukemisen tukemisen osalta entistä suunnitelmallisempaa. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset toivovat kirjastojen aktivoituvan enemmän vanhemmille suunnattuun tiedottamiseen ja osallistamiseen. Olisi hyvä, jos monikielisten perheiden vanhemmat tietäisivät enemmän kirjastojen monikielisistä kirjamahdollisuuksista ja voisivat lainata kirjoja kotiin.

Varhaiskasvatuksen kirjastoyhteistyö monikielisten lasten lukutaidon tukemisessa käsittää pääasiassa eri kielisten kirjojen lainausta, tilausta ja vinkkausta. Myös satutunnit eri kielillä ovat suosittuja.

Tutkimuksen keskeisiä tuloksia

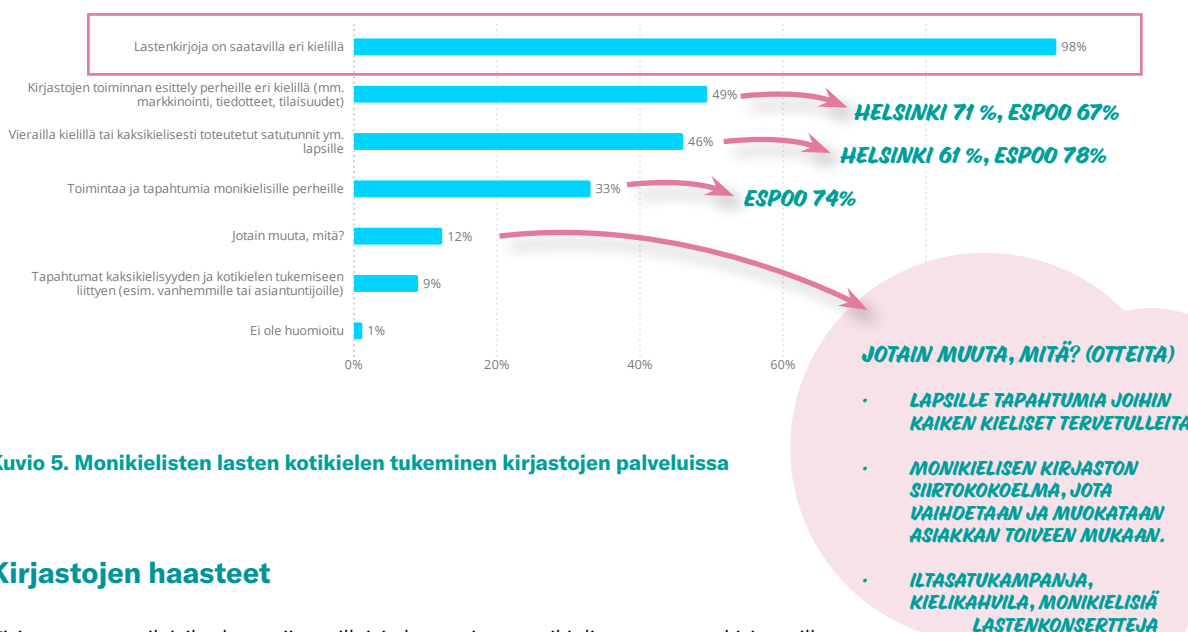
35 %	kertoo lukemisen olevan suunnitellusti osa päiväkodin päivittäisiä rutiineja. 7 % arvioi, ettei päiväkodissa panosteta lukemisen tukemiseen riittävästi.
31 %	vastaajista arvioi että päiväkodissa panostetaan vieraskielisistä perheistä tulevien lasten lukemisen tukemiseen päivittäin muun toiminnan ohessa. 17 % arvioi, ettei asiaan panosteta riittävästi.
66 %	vastaajista arvioi ajan ja henkilökunnan riittävyyden vaikuttavan vieraskielisistä perheistä tulevien lasten lukemisen ja kielellisen vuorovaikutuksen tukemiseen.
97 %	vastaajista käyttää jotain kirjaston palveluita lukemisen tueksi. Ainoastaan 3 % päiväkodeista kertoo, etteivät käytä lainkaan kirjaston palveluita.
57 %	vastaajista kertoo heidän vierailevan vähintään kuukausittain kirjastossa. Avoimista palautteista käy ilmi, että varsinkin lasten kirjastovierailut päiväkodeista ovat vähentyneet korona-aikana.

Monikieliset palvelut kirjastossa

Kirjastot toimivat yhteistyössä sekä monikielisten perheiden että varhaiskasvatuksen kanssa, ja niillä on yhteiskunnassa merkittävä rooli lukutaidon edistäjinä. Kirjastoammattilaisille teetettiin kysely, jonka perusteella selvitetään, mitä palveluja kirjastoilla on monikielisille perheille, millaista yhteistyö on varhaiskasvatuksen ja monikielisten perheiden kanssa. Lisäksi heiltä kysyttiin haasteista, tarpeista ja toiveista monikielisen lukutaidon tukemistyöhön. Kyselyyn vastasi 175 kirjastoammattilaista satunnaisesti eri puolilta Suomea. Vastausten perusteella monikielisen asiakaskunnan kasvu kohdataan kirjastoissa monin tavoin. Tämä selvitys ja käytänteiden jakaminen lisäävät ymmärrystä siitä, miten monikielistä yhteistyötä eri toimintaympäristöissä, kuten kirjastossa voidaan edistää.

Tällä hetkellä monikielisten lasten kotikielen tukeminen on huomioitu monivalintavastausten mukaan kirjastojen palveluissa lähes kaikkien vastaajien omissa kirjastoissa (Kuvio 5.). Heidän mukaansa lastenkirjoja on saatavilla eri kielillä: 98 % vastaajista arvioi, että eri kielisiä kirjoja löytyy omasta kirjastosta. Näyttää siltä, että kirjastoissa kautta maan on monipuolisia monikielisiä palveluita. Vain yksi prosentti vastaajista on sitä mieltä, että monikielisten lasten kotikielen tukemista ei ole huomioitu oman kirjaston palveluissa. Myönteistä on, että kirjastoissa on vastaajien mukaan eri kielisiä lastenkirjoja saatavilla. Kuitenkaan varhaiskasvatuksessa ja päiväkodeissa puolestaan kotikielisten kirjojen määrän ei koeta olevan riittävä. On mahdollista, että eri kielten tarpeet eivät kohtaa käytännössä riittävästi.

Millä tavalla monikielisten lasten kotikielen tukeminen on otettu huomioon kirjastonne palveluissa. Voit vastata useita

Kuvio 5. Monikielisten lasten kotikielen tukeminen kirjastojen palveluissa

Kirjastojen haasteet

Kirjastoammattilaisilta kysyttiin, millaisia haasteita monikielisyyys asettaa kirjastoille.

Vastaajien mukaan monikielisen toiminnan kannalta haasteita luovat eri kielten taitamisen ja taitamattomuuden kysymykset, kohderyhmän tavoittaminen, resurssit ja osaaminen. Toisin sanoen resurssit, monikielisen yhteistyön muodostaminen ja ylläpitäminen ja osaaminen ovat, samoin kuin varhaiskasvatuksen, kirjastoammattilaisten mukaan keskeiset tekijät silloin, kun tarkastellaan monikielisessä toimintaympäristössä toimimista. Lisäksi vastausten perusteella monikielisten perheiden asenteet tai tietämys kirjaston toiminnasta ja henkilöstön oma motivaatio ovat monikieliseen toimintaan vaikuttavia tekijöitä. Kyselyyn vastanneiden perusteella keskeinen haaste on saada yhteys monikielisten perheiden vanhempiin.

Vastaajien mukaan yhtenä haasteena monikielisessä toimintaympäristössä on yhteisen kielen puute asiakaspalvelutilanteissa. Kun eri kieliryhmiä tulee yhä enemmän, syntyy tarve monia kieliä osaavalle henkilöstölle, mutta kirjastoammattilaiset kokevat, että asiakaspalvelua ei voida tarjota kaikilla kielillä.

Kirjastoilla näyttää kuitenkin olevan erilaisia mahdollisuuksia palkata eri kieliä taitavia henkilöitä, mutta se, onko henkilöitä riittävästi, on haaste, joka kyselyn vastauksista ilmenee. Kirjaston palveluista tiedottamisen ja markkinoinnin näkökulmasta vastaajat nostavat esiin sen, että monikielisten perheiden vanhempia on haastavaa tavoittaa. Kirjastoammattilaisten mukaan monikieliset, eri kieli- ja kulttuuriryhmien vanhemmat eivät aina tiedä kirjaston palveluista, kirjastokonsepti saattaa olla vieras ja kirjastossa järjestettyihin tapahtumiin ei aina saada osallistujia.

Monikielisyyden parempi huomioon ottaminen toiminnassa vaatii vastaajien mukaan lisää resursseja. Niitä ovat kyselyn vastausten perusteella henkilöstön määrän, ajan ja osaamisen lisääminen. Vaikka kirjoja eri kielillä koetaan olevan saatavilla, silti kirjastoammattilaisten mukaan kirjojen osalta rajallista on yhtäältä hyllytila ja toisaalta erikielisen materiaalin saatavuus, mikä vaikeuttaa valikoiman laajentamista eikä jokaisen kotikielelle ole mahdollista saada kirjoja.

Kyselyn perusteella erityisesti pienempiä kirjastoja huolestuttaa vähäiset resurssit. Vastaajien mukaan kirjastoammattilaiset tarvitsevat monikieliseen toimintaan erityisosaamista ja -ymmärrystä sekä esimerkiksi tiedotteiden kääntämiseen lisäresursseja. Kirjastoissa haasteeksi koetaan paitsi monikielisen kohderyhmän tarpeiden ymmärrys ja kieli- ja kulttuurierot, myös neuvominen monikielisten materiaalien kanssa ja hankittavan materiaalin valitseminen.

Kirjastojen toiveet ja ehdotukset

Kirjastoissa ratkaisuksi monikielisuuden parempaan tukemiseen nähdään monialainen yhteistyö, kirjaston tapahtumat ja palvelut, kirjastoammattilaisten ja perheiden tietämyksen lisääminen, lisäresurssit ja materiaalit, kuten erikieliset tiedotusmateriaalit.

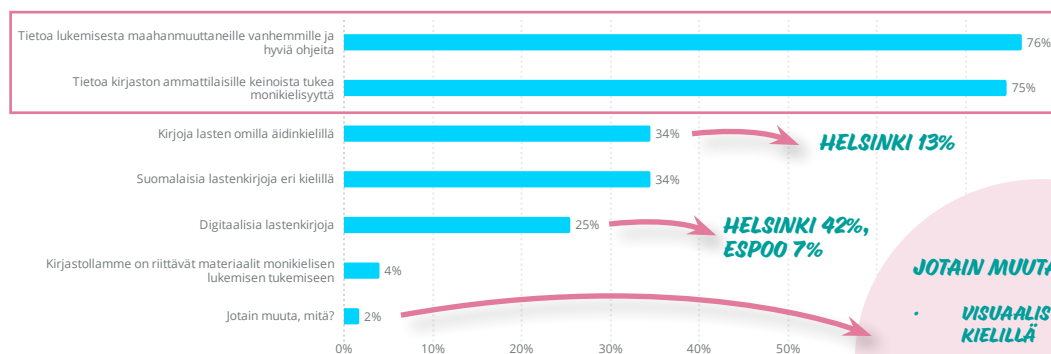
Kirjastoammattilaiset toivovat lisää yhteistyötä varhaiskasvatukseen, päiväkotien ja koulujen kanssa esimerkiksi kirjapakettien kokoamisen ja vierailujen järjestämiseen. Monikielisten järjestöjen ja yhteisöjen kanssa kirjastot toivovat lisää tapahtuma- ja neuvontayhteistyötä sekä yhteistyötä monikielisten perheiden tavoittamisen kanssa. Yhteistyötä toivotaan myös kunnan maahanmuuttajapalveluiden ja muiden toimialojen kanssa, kuten esimerkiksi neuvoloiden, joista voitaisiin ohjata kirjaston palveluihin. Monikielisestä yhteisöistä toivotaan erityisesti apua tiedonvälitykseen, mitä voisi käytännössä toteuttaa esimerkiksi erikielisten lukutaidosta ja lukemisen merkityksestä tiedottavien lähettiläiden avulla.

Kirjastoammattilaiset ehdottavat lisää moni- ja/tai kaksikielisiä tapahtumia, kuten satutunteja lapsille. Niihin toivotaan myös tapaamisia monikielisten perheiden vanhempien kanssa kirjastossa esimerkiksi vanhempainiltoina.

Perheiden tietämystä lukemisesta ja lukutaidosta voidaan lisätä markkinointiin panostamalla. Kuvio (6.) havainnollistaa, että kirjastojen käyttöön tulisi olla saatavilla valmiita viestinnän ja tiedottamisen monikielisiä materiaaleja, jotka välittävät tietoa lukemisesta monikielisille perheille sekä hyviä ohjeita. Kirjastoammattilaiset (75 % vastaajista) toivovat myös itselleen tietoa keinoista tukea monikielisyyttä. Vain 4 % vastaajista on sitä mieltä, että heillä on riittävästi materiaalia monikielisen lukemisen tukemiseen, ja lasten kotikielisiä kirjoja toivoo kolmannes kaikista vastaajista. Lisäksi digitaalisten materiaalien lisäämistä toivoo viidesosa kaikista kirjastoammattilaisvastaajista.

Minkälaisia monikielistä lukemista tukevia materiaaleja toivoisit lisää kirjastoonne?

Voit valita useita.

JOTAIN MUUTA, MITÄ?

- VISUAALISTA MATERIAALIA ERI KIELILLÄ
- LISÄÄ MONIKIELISIÄ TYÖNTEKIJÖITÄ!
- KIRJASTON PALVELUIDEN ESITE 18 ERI KIELELLÄ.

Kuvio 6. Kirjastoammattilaisten toiveet monikielistä lukemista tukeville materiaaleille.

Kirjastoammattilaiset toivovat mahdollisuuksia palkata eri kieliä osaavia henkilöitä, mikä vaatii lisää taloudellisia ja aikaresursseja. Kirjastoammattilaisten vastauksissa tähdentyy se, että jos he panostavat enemmän monikieliseen toimintaan, on se pois jostain muusta kirjaston keskeisestä tehtävästä.

Avovastausten mukaan vastaajat pitivät tärkeänä Monikielisen kirjaston⁴ parempaa hyödyntämistä ja elektroniseen aineistoon panostamista, kuten erityisesti Lukulumo-palvelua. Myös käännös- ja tulkkausteknologian kehittyminen mainitaan mahdollisuutena. Lisäksi kirjat tulisi saada paremmin esille kirjastoon.

4 Monikielinen kirjasto on Helsingissä sijaitseva monikielisten kirjojen kokoelma, josta voi tilata kirjoja kirjastoihin ympäri Suomea. Ks. <https://www.kirjastot.fi/monikielinenkirjasto>

Yhteenveto kirjastojen tilanteesta

Monikielisen asiakaskunnan kasvu kohdataan kirjastoissa monin tavoin. Se näkyy palvelutarpeiden lisääntymisessä ja eri kieli- ja kulttuuriryhmien tarpeissa. Kirjastot tarjoavat monipuolisia palveluita nykyisillä resursseilla, mutta tärkeitä toiveita ja tarpeita monikielisen lukutaidon tukemistyöhön on useita.

Suomen kielen ja kotikielten tukeminen

Kirjastojen perustehtävä on tukea lukutaitoa eri palveluiden avulla. Sen toteutumisesta vastaavat muiden muassa eri kieliset kirjat, toiminnan esittely ja tapahtumat.

Miten kirjastoissa tuetaan monikielistä lukutaitoa?

- Kirjastoissa on saatavilla lastenkirjoja eri kielillä, mutta rajalliset resurssit haastavat riittävän kirjallisuuden saamista jokaisen kotikielillä.
- Kirjastot esittelevät toimintaansa monikielisesti.
- Kirjastot järjestävät moni- ja kaksikielisiä satutunteja jonkin verran.
- Kirjastot järjestävät erilaisia toimintoja monikielisille perheille.
- Kirjastopalveluita tarjotaan myös monikielisyyttä tukien varhaiskasvatukseen.

Tietämyksen ja osaamisen tilanne

- Kirjastoammattilaiset tarvitsevat lisää koulutusta monikielisen lukutaitotyön kehittämiseksi ja monikielisten perheiden tarpeiden ymmärtämiseksi.
- Kirjastoammattilaisten mukaan monikieliset perheet tarvitsevat tietoa lukemisesta ja lukutaidon merkityksestä sekä ohjeita kirjaston käyttämiseen.

Resurssien vaikutus

- Monikielisyyden tukeminen vaatii nykyistä enemmän aikaa ja resursseja esimerkiksi eri kieliä osaavien työntekijöiden rekrytoimiseen.
- Eri kielten osaamattomuuden lisäksi kirjastoammattilaisilla ei ole riittävästi ymmärrystä tai tietoa monikielisten perheiden tarpeista ja kulttuureista, kirjaston käytön ja lukemisen tavoista ja tottumuksista.

Käytössä olevat materiaalit ja toiveet

- Tarvitaan monikielistä materiaalia kirjastojen palveluiden markkinoimiseen sekä materiaaleja, jotka välittävät tietoa lukemisesta monikielisille perheille sekä hyviä ohjeita.
- Kaikkien omilla äidinkiellillä ei ole saatavilla kirjoja jokaisessa kirjastossa.
- Monikielinen yhteistyö perheiden ja varhaiskasvatuksen sekä muiden toimijoiden kanssa
- Kirjastoissa keskeinen haaste on saada yhteys monikielisten perheiden vanhempiin.
- Haasteena on yhteisen kielen puuttuminen, joka heijastuu esimerkiksi asiakaspalveluun ja tiedotusmateriaaleihin.

Kirjastoammattilaisten mukaan monikieliset perheet tarvitsevat tietoa lukemisesta ja ohjeita, miten lukutaitoa voi tukea. Tämän yhteistyön toteutumiseen toivotaan monialaista yhteistyötä.

Yhteistyötä toivotaan useiden eri toimijoiden, kuten neuvoloiden, maahanmuuttajapalveluiden, varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kanssa.

98 %	kertoo monikielisten lasten kotikielen tukemisen olevan huomioitu kirjastossa siten, että lastenkirjoja on saatavilla eri kielillä. Vain 1 % arvioi, ettei asiaa ole huomioitu mitenkään.
50 %	vastaajista arvioi <i>ajan ja henkilökunnan riittävyyden</i> vaikuttavan kirjastossaan monikielisten lasten lukemisen ja kielellisen vuorovaikutuksen tukemiseen. 48 % arvioi <i>henkilökunnan kielitaidon</i> vaikuttavan asiaan.
90 %	vastaajista kertoo heidän kirjastossaan olevan kirjoja lasten omilla äidinkielistä.
76 %	toivoisi kirjastoonsa <i>tietoa lukemisesta maahanmuuttaneille vanhemmille ja hyviä ohjeita</i> . 74 % kaipaillisi tietoa kirjaston ammattilaisille keinoista tukea monikielisyyttä.
64 %	vastaajista <i>tuntee alueellansa toimivia vieraskielisten järjestöjä tai yhteisöjä</i> .
99 %	kertoo kirjastonsa tarjoavan palveluita päiväkodeille. 99 % vastaajista kertoo päiväkotien käyttävän jotain kirjastopalveluita.

Monikieliset perheet

Vanhempien rooli ja mallit lasten lukutaidon kehityksessä ovat tärkeitä. Perheen lukutavat ja -tottumukset ovat muiden toimintaympäristöjen tavoin osa lasten lukutaitoympäristöä (Aerila & Kauppinen, 2020). Monikielisten perheiden vanhempien fokusryhmähaastatteluilla haluttiinkin selvittää perheiden lukutapoja ja -tottumuksia, kokemuksia lasten kielellisen kehityksen ja monikielisyyden sekä lukutaidon kehittymisen tukemisesta, kirjastojen käytöstä, varhaiskasvatuksen kanssa tehtävän yhteistyön ja työnjaon kokemuksista sekä siitä, tarvitsevatko vanhemmat enemmän tukea lasten kotikielen kehityksen mahdollistamiseksi. Osallistujan omalla äidinkielellä (arabia, somali tai venäjä) pidettyihin haastatteluihin osallistui yhteensä 28 henkilöä Etelä-Suomesta.

Vanhemmilta saatu näkemys on tärkeä osa kokonaiskuvaa monikielisen lukutaidon tilanteen selvittämisessä, sillä kuten myös tämän selvityksen varhaiskasvatuksen ammattilaisten kyselystä ilmenee, kotikielen kehityksen tukeminen koetaan olevan pääasiassa vanhempien ja perheiden vastuulla, erityisesti tässä selvityksessä päiväkotii-ikäisten lasten kohdalla.

Tässä tulosluvussa raportoimme tuloksista kieli- ja kulttuuriryhmittäin, koska se auttaa hahmottamaan, miten tavat ja tottumukset saattavat olla erilaisia. On kuitenkin huomioitava, että tämän selvityksen perusteella ei voi vetää johtopäätöksiä eri kieli- ja kulttuuriryhmien toimintatavoista, mutta yleisesti voidaan ajatella, että jokaisessa perheessä tavat ja tottumukset ovat erilaisia. Lisäksi samaa kieltä puhuvat voivat olla lähtöisin eri maista tai saman maan eri kulttuuri- ja murrealueilta. Kun erilaisia tapoja ja tottumuksia tarkastellaan, voidaan saada lisää ymmärrystä siihen, miten erilaisia perheitä ja erilaisia tapoja ja tottumuksia voidaan tukea lasten lukutaidon kehityksessä monialaisena yhteistyönä. Johtopäätökset esitetään siitä näkökulmasta, että monikieliset perheet, varhaiskasvatus, kirjastot ja maahanmuuttaneiden järjestöt ja lukijat saavat lisää ymmärrystä monikielisen lukutaitotyön tukemiseen monialaisena ja monikielisenä yhteistyönä kieli- ja kulttuuritaustasta riippumatta. Johtopäätökset eivät siten perustu kieli- ja kulttuuriryhmien eroihin, vaan siihen, miten monikielistä lukutaitotyötä voidaan edistää.

Lukemisen tavat ja tottumukset

Monikielisissä perheissä ja kulttuureissa on omia tapoja ja tottumuksia lukea, käyttää kirjallisuutta, kertoa tarinoita sekä tukea kotikielen ja paikallisen kielen kehitystä. Heidän tapojaan ja tottumuksiaan kunnioitetaan ja

halutaan ymmärtää lisää, jotta heidän kanssaan tehtävää tärkeää yhteistyötä voidaan parantaa entisestään, ja jotta erilaiset perheet saavat mahdollisimman hyvää tukea lasten monikielisen lukutaidon kehittymisen tukemiseen. Lukutottumusten ja -tapojen ymmärtäminen voi lisätä ymmärrystä kehittää keinoja, joilla monikielisen lukutaidon kehittymistä voidaan perheiden kanssa edistää.

Tähän selvitykseen haastatelluista arabiankielisistä perheistä lähes kaikkien kotona luetaan lapsille. Vanhemmat lukevat lapsille satuja pääasiassa arabiaksi ja oman lähtömaansa murteella. He myös saattavat kertoa lapsilleen millä tahansa kielellä kirjoitettua kirjaa kääntämällä ja keksimällä kertomusta omalla arabian murteellaan. Lisäksi lapset kuuntelevat satuja ja kertomuksia monessa perheessä sähköisten sovellusten kautta. Monet haastateltavista vanhemmista käyttävät kirjastoa kirjojen hankintaan, mutta he myös tilaavat ja tuovat kirjallisuutta lähtömaistaan.

Haastatelluista venäjänkielisistä vanhemmista kaikki lukevat kotona lapsilleen säännöllisesti ja systemaattisesti. Sen lisäksi heidän lapsensa lukevat itsenäisesti. Haastatelluilla vanhemmilla on selkeitä tavoitteita lastensa lukemiseen erityisesti venäjäksi. He hankkivat kirjoja kirjastoista ja Venäjältä. Perheissä luetaan myös suomalaisia lastenkirjoja venäjäksi käännettynä. Vaikka he kokevat pienten lasten lukemaan kannustamisen helpoksi, vanhemmat haluaisivat saada käyttöönsä varsinaisia opetusmenetelmiä ja -metodeja.

Haastateltujen somalinkielisten vanhempien kertomana lapsille lukeminen vaikuttaa olevan harvinaisempaa: vain pieni osa haastatelluista vanhemmista lukee kotona lapsilleen. Lukemisen sijaan äidit kuitenkin saattavat kertoa satuja somalin kielellä suullisesti ilman kirjoja tai muita materiaaleja, mikä itsessään on tärkeää kasvussa ja kielen kehittymisen kannalta, ja sitä on hyödyllistä kannustaa jatkamaan. (ks. esim. Aerila & Kauppinen, 2020). Ne vanhemmat, jotka lukevat kirjoja lapsilleen, lukevat somalin kielellä. Ne, jotka lainaavat, lainaavat kirjoja kirjastosta sekä somaliksi että suomeksi.

Kotikielen tukeminen ja suomen kielen oppiminen

Kotikielen tukeminen

Kaikki haastatteluihin osallistuneet vanhemmat pitävät kotikielen osaamista ja tukemista tärkeänä sekä merkityksellisenä suomen kielen oppimisen kannalta. Arabian- ja venäjänkieliset vanhemmat kertovat konkreettisista toimista, joilla he tukevat lasten kotikielen kehittymisen taitoa. Niitä ovat TV:n tai lastenohjelmien katsominen kotikielellä, yhteydenpito sukulaisiin puhelimitse, yksityisopetus, kerhot ja kotikieliset harrastusryhmät.

Kaikkien haastateltujen kieliryhmien mukaan yhteiskunta suhtautuu pääasiassa myönteisesti heidän kotikielensä tukemiseen ja käyttöön. Useat vanhemmat kuvailevat, että heidän päiväkodeissaan lasten moni- tai kaksikielisyttä tuetaan ja aihe kiinnostaa varhaiskasvatusta. Samalla vanhemmat kuitenkin toivovat varhaiskasvatuksesta enemmän tukea itselleen, jotta asia ei jäisi vain perheiden omille harteille. Venäjänkieliset vanhemmat toivovat lisäksi opetusmenetelmiä ja arviointitapoja vanhempien käyttöön, jotta he voisivat paremmin tukea lastensa kotikielen lukutaitoa.

Arabian kielen oppimiseen toivotaan järjestelmällisempää tukea joko päiväkodista tai järjestöiltä, jotta se ei jäisi niin yksin vanhempien tehtäväksi. Vaikka TV-ohjelmat, kurssit ja yhteydenpito sukulaisiin vahvistavat haastateltujen mukaan arabian kielen taitoa, osa vanhemmista kokee huolta siitä, oppivatko lapset tarpeeksi hyvin arabiaa. Esimerkiksi eri murteet ja standardiarabia saattavat aiheuttaa lapsissa hämmennystä, mikä mietityttää vanhempia arabian kielen kehittymisen näkökulmasta.

Venäjänkieliset vanhemmat toivovat voivansa opettaa mahdollisimman hyvin venäjää lapsilleen ja toteuttavatkin tätä systemaattisesti. Lapset osallistuvat erilaisiin venäjän kielen ja kirjallisuuden opiskelupiireihin ja venäjänkielisiin harrastuksiin. Myös venäjänkieliset vanhemmat toivovat enemmän panostusta venäjän kielen tukemiseen. Vanhemmilla on myös huolia lastensa venäjän kielen kehittymistä, ja venäjän kielellä lukemisen jääminen taka-alalle lasten arjessa huolestuttaa heitä.

Somalinkieliset vanhemmat kertovat, että varhaiskasvatuksessa vanhemmille kerrotaan kotikielen kehityksen merkityksestä. Jotkut vanhemmista kokevatkin, etteivät he ole aikaisemmin tukeneet tarpeeksi lastensa kotikielen kehittymistä, ja arvioivat, että heidän lastensa kielen kehityksessä on ilmennyt haasteita siitä syystä. Vanhempien mukaan kielen tukemiselle ja lukemiselle ei aina tunnu riittävän aikaa, sillä monen lapsen perheissä arki on työlästä, eikä aikaa jokaisen lapsen tarpeisiin aina riitä.

Suomen kielen oppiminen

Suomen kielen oppiminen oli toisena näkökulmana haastatteluissa. Vanhemmilta kysyttiin kokemuksia lastensa suomen kielen oppimisesta ja lukutaidon kehittymisestä sekä tähän saatavasta tuesta. Kaikkia yhdistää tässä ajatus siitä, että suomen kielen oppimisessa on olennaista päästä toimimaan yhdessä suomea puhuvien vertaisten ja aikuisten kanssa esimerkiksi päiväkodissa. Tämä on linjassa osallisuuden kokemuksen vahvistumisen ja uuden kielen paremman oppimisen kanssa (Kinossalo ym., tulossa; Intke-Hernandez, 2020).

Arabiankieliset vanhemmat kokevat pääasiassa lastensa suomen kielen kehittyvän nopeasti ja hyvin. Sen sijaan erään alueen arabiankielisistä haastateltavista suuri osa kertoo, että lapsilla on haasteita ja puutteita suomen kielen kehityksessä. Osa ei koe saavansa tarpeeksi tukea. Ongelmaksi mainitaan se, että lasten elinympäristössä ei ole suomea puhuvia ja että esimerkiksi päiväkodin leikkikieleksi on muodostunut englanti. He toivovat sellaisia tilaisuuksia, joissa perheet voisivat puhua suomea suomenkielisten kanssa.

Venäjänkieliset vanhemmat kertovat, että lapset tuntevat itsensä aluksi epämukavaksi joutuessaan suomenkieliseen päiväkotiin, ja että lapset haluaisivat käyttää mieluummin venäjän kieltä. He kuvailevat haastavaksi käytäntöä, jossa venäjänkielisistä perheistä tulevia lapsia ei jaeta päiväkodissa eri ryhmiin, vaan venäjänkielisten kanssa samoihin ryhmiin, jolloin lapset eivät opi suomea. Vanhempien toiveena onkin, että venäjänkielisistä perheistä tulevat lapset jaettaisiin päiväkodissa paikallista kieltä puhuvien lasten sekaan. Vanhemmat myös epäilevät, onko varhaiskasvatuksen asiantuntijoilla riittävästi ymmärrystä monikielisyysden tukemisesta.

Somalinkieliset vanhemmat ovat sitä mieltä, että lasten suomen kielen kehittymistä tuetaan päiväkodissa hyvin. Henkilökunta on esimerkiksi ohjeistanut vanhempia tarkempiin tutkimuksiin hakeutumisessa, jos lapsella on ilmennyt haasteita suomen kielen kehityksessä. Jotkut vanhemmista kertovat lasten käyttävän suomea ja somalia sekaisin ja kantavat huolta siitä, että tämä vaikeuttaa sujuvaa moni- tai kaksikielisyyttä. Vanhemmat näkevät selkeästi roolinsa nimenomaan kotikielen tukemisessa, kun taas päiväkodin ja koulun roolina on heidän mukaansa tukea lasten suomen kielen kehitystä.

Perheiden yhteistyö varhaiskasvatuksen ja kirjastojen kanssa

Varhaiskasvatuksen kanssa toteutuva yhteistyö

Yhteistyöhön varhaiskasvatuksen kanssa ollaan sekä tyytyväisiä että tyytymättömiä haastatteluiden mukaan paitsi kieliryhmittäin myös paikkakuntaakohtaisesti. Varhaiskasvatuksen myönteisinä kokemuksina haastatellut vanhemmat tuovat esiin keskustelut kotikielestä ja sen merkityksestä, kirjallisuudesta ja lastenohjelmista sekä tiedon jakamisen, asioimistulkkauksen saatavuuden, tiedotteiden kääntämisen ja hyvien opetusmenetelmien käytön. Vanhempien tyytyväisyys päiväkotien työhön jakautuu alueellisesti. Resurssien tarve korostuu vanhempien kertomusten mukaan silloin, kun ryhmissä on paljon monikielisiä lapsia.

Osa vanhemmista on tyytyväisiä päiväkodista saatuun tukeen ja tietoon lasten kielellisestä kehityksestä. Vanhemmat haluavat tehdä vielä enemmän yhteistyötä päiväkotien kanssa: esimerkiksi arabiankieliset vanhemmat tarjoutuvat esittelemään kulttuuriaan tai tuottamaan loruäänitteitä päiväkodille. Somalinkieliset toivovat varhaiskasvatukseen useita kieliä osaavaa henkilökuntaa. Myös venäjänkieliset vanhemmat ovat pääosin tyytyväisiä päiväkodin varhaiskasvatukseen, vaikka heillä on myös huolta lastensa suomen kielen kehityksestä.

Osa arabiankielisistä vanhemmista kokee, että varhaiskasvatus ei tue tarpeeksi lasten moni- tai kaksikielisyyden kehitystä. Heitä huolestuttaa lastensa sekä kotikielen että suomen kielen kehittyminen. Vanhemmat kokevat, että lasten kotikielen kehitys on kiinni vain vanhemmista itsestään, kun taas suomen kielen tukemiseksi kotona ei ole tietoa esimerkiksi suomenkielisestä kirjallisuudesta. Vanhempien mukaan varhaiskasvatuksessa ongelmiksi mainitaan kiire, suuret ryhmäkoot, vaihtuvat aikuiset ja monien lasten huono suomen kielen osaaminen. Nämä vanhemmat toivovat parempaa yhteistyötä päiväkotien kanssa sekä luottamuksellisempia suhteita: vaikeistakin aiheista tulisi voida keskustella päiväkodin henkilökunnan kanssa. He toivovat hyviä vinkkejä kasvatukseen ja moni- tai kaksikielisyyden tukemiseen. Lisäksi he haluavat tietää konkreettisesti, mikä vanhempien rooli on varhaiskasvatuksen kanssa tehtävässä yhteistyössä ja lastensa moni- tai kaksikielisyyden kehityksen tukemisessa.

Kirjastojen kanssa toteutuva yhteistyö

Perheet käyttävät kirjastojen palveluita vaihtelevasti sekä paikkakuntaakohtaisesti että kieli- ja kulttuuriryhmittäin. Tämän selvityksen haastatelluista erään kaupungin arabiankielisistä vanhemmista suurin osa ei, eivätkä somalinkieliset vanhemmat, käytä kirjaston palveluita lainkaan, mutta osa heidän lapsistaan käyttää. Kirjaston käyttämättömyyteen vaikuttavat arabiankielisten mukaan tiedon puute ja vähäinen suomen kielen taito. Somalinkielisten mukaan tottumattomuus lukea ja käyttää kirjastoa estävät kirjaston palveluiden käytön. Vanhemmat toivovat, että arabiaa puhuva henkilö voisi kertoa kirjaston palveluista ja että kirjastoissa järjestettäisiin enemmän tilaisuuksia, joihin erilaiset perheet voisivat osallistua. Arabiankieliset toivovat lisää lasten ja aikuisten kirjoja arabiaksi, somalinkieliset vanhemmat toivovat somalinkielisiä lastenkirjoja.

Ne arabiankieliset, jotka eivät käytä kirjaston palveluita, toivovat kirjastoon liittyvää tiedottamista ja markkinointia enemmän. He kaipaavat neuvoja esimerkiksi kirjaston valikoimaan ja digitaalisiin palveluihin liittyen. Erään haastatellun mukaan arabiankielisen kirjallisuuden valikoima on vanhentunutta. Kaksi haastateltavaa toivoo erityisesti monikielisille suunnattuja tilaisuuksia, kuten kulttuuritapahtumia, kielikahviloita ja arabiankielisiä tai selkokieliä kursseja sekä satutuokioita.

Osalle arabiankielisistä ja venäjänkielisistä vanhemmista kirjastossa käyminen on tuttua. Nämä venäjänkieliset vanhemmat pitävät kirjaston palveluita hyvinä, sillä vuorovaikutus toimii heidän mukaansa myös ilman henkilökunnan venäjän kielen osaamista, ja he ovat tyytyväisiä venäjänkielisen kirjallisuuden valikoimaan.

Perheiden tavoittamisen näkökulmasta kaikissa haastatteluissa korostuu toive siitä, että kirjaston palveluista tiedotettaisiin varhaiskasvatuksen kautta. Lisäksi somalinkielisiä voi heidän mukaansa tavoittaa moskeijoiden ja uskonnollisten yhteisöjen kautta. Arabiankieliset haastateltavat toivovat tiedotusta kirjastoista suoraan, kuten esitteitä koteihin, kirjaston henkilökunnan järjestöihin jalkautumista ja arabiankielisiä infotilaisuuksia.

Koonti yhteistyön toteutumisesta ja toiveista

Näissä haastatteluissa esiin tulleet perheiden kuvaukset nykytilanteesta ja heidän toiveistaan yhteistyöstä varhaiskasvatuksen ja kirjaston kanssa on koottu alle taulukkoon 4.

Taulukko 4. Perheiden kuvaama yhteistyön nykytilanne ja toiveet varhaiskasvatuksen ja kirjastojen kanssa toteutuvasta yhteistyöstä.

Perheet	Varhaiskasvatus		Kirjastot	
	Nykytilanne	Toiveet varhaiskasvatukselle	Nykytilanne	Toiveet kirjastoille
Arabiankieliset	Keskustelut kotikielen kehityksestä, tietoa annetaan Tulkit, tiedotteiden kääntäminen Osalla kokemuksia riittämättömästä moni- tai kaksikielisuuden tukemisesta: kiire, suuret ryhmät, vaihtuvat aikuiset, lasten “huono suomen kieli”	Vanhempien kulttuuripäivä päiväkotiin Vanhempien tekemien loruäänitteiden hyödyntäminen Luottamukselliset suhteet päiväkodin henkilökuntaan Vinkit vanhemmille moni- ja kaksikielisuuden tukemiseen Roolien ja kasvatustehtävien selkeytys	Osa monikielisistä vanhemmista ei käytä kirjastopalveluita, koska palveluita ei tunneta tai kielitaito koetaan riittämättömäksi. Jotkut monikielisten perheiden lapsista lainaavat kirjoja. Osa vanhemmista on käyttänyt kirjastoa kirjojen ja muiden tavaroiden lainaamiseen.	Arabiankielinen henkilö kertoo maan kirjastopalveluista Arabiankielisiä, uudempia kirjoja lapsille ja aikuisille Neuvontaa ja tietoa kirjaston käytöstä Maahanmuuttaneille suunnatut tilaisuudet Satutuokiot Kirjastojen palveluista tiedottaminen varhaiskasvatuksen kautta
Venäjänkieliset	Käytössä menetelmiä kielellisen kehityksen tukemiseen Huolia suomen kielen kehityksestä Pääosin tyytyväisiä nykytilanteeseen	Enemmän tietoisuutta monikielisuuden tukemisesta ammatillisille Toivovat opetusmenetelmiä kotikasvatuksen ja lukutaidon kehittymisen tueksi	Kirjasto kutsuu vanhempia mukaan kirjaston tapahtumiin Kommunikointi onnistuu ilman yhteistä kieltäkin Hyvä valikoima venäjänkielistä kirjallisuutta	Kirjastojen palveluista tiedottaminen varhaiskasvatuksen kautta
Somalinkieliset	Perheille saatavilla neuvoja kaksikielisuuden tukemiseen ja tietoa kotikielen oppimisen merkityksestä Keskustelut lukemisesta ja lastenohjelmista	Syvämpi yhteistyö vanhempien ja päiväkodin kesken Työntekijöiksi enemmän useita kieliä osaavia henkilöitä	Vanhemmat eivät käytä kirjastoa, jotkut lapsista käyttävät Kirjastosta lainaamisen sijaan kirjoja tilataan välillä ulkomailta	Laajempi valikoima somalinkielistä lastenkirjallisuutta Tilaisuuksia eri taustoista tuleville perheille Kirjastojen palveluista tiedottaminen varhaiskasvatuksen kautta Kirjastokulttuuria tutuksi

Yhteenveto monikielisten perheiden tilanteista

Suomen kielen ja kotikielten tukeminen

- Kotikielen merkitys tunnistetaan monikielisuuden kehityksessä.
- Kodeissa käytetään pääasiassa kotikieltä.
- Venäjänkielisissä perheissä tavoitteellista kielen kehitystä tukevaa toimintaa, kuten lukemista kotikielellä.
- Somalinkieliset ovat aiemmin tukeneet lastensa kotikieltä vähemmän, mutta varhaiskasvatuksen tiedottamisen myötä enemmän.
- Somalinkielisillä suullisen kerronnan käytänteitä kotona.
- Arabiankieliset käyttävät sekä standardiarabiaa että murteita; mikä voi aiheuttaa hämmennystä arabian kielen oppimisessa.
- Arabian- ja venäjänkieliset huolissaan kotikielen kehityksestä.
- Osa vanhemmista huolissaan lastensa suomen kielen kehittymisestä.
- Kotikielen kehityksen tukeminen koetaan olevan pääasiassa perheiden oma tehtävä, ja paikallisen kielen oppiminen koetaan olevan varhaiskasvatuksen tehtävä.

Miten perheissä tuetaan monikielistä lukutaitoa?

- Kotikieltä käytetään kotona puheessa, TV-ohjelmien ja lastenohjelmien katselussa ja lukemisessa.
- Kursseille ja harrastuksiin osallistuminen kotikielillä.
- Tukea ja tietoa saadaan päiväkodeilta lasten kielellisestä kehityksestä.
- Erityisesti venäjänkieliset käyttivät tottuneesti kirjastoa.
- Haastatteluissa ei noussut esiin monikielisyyttä tai suomen (/ruotsin) kieltä tukevia menetelmiä, mutta toiveita niiden lisäämisestä kotikasvatukseen esitetään.

Tietämyksen ja osaamisen tilanne

- Kirjaston palvelut eivät ole kaikille tuttuja.
- Lukemisen tavat ja tottumukset ovat joissakin perheissä vähäisiä.
- Perheet tarvitsevat enemmän tietoa ja konkreettista tukea ja neuvoja monikielisyyden sekä lukutaidon kehittymisen tukemiseen.
- Perheet tarvitsevat tietoa lukemisesta ja käytänteitä kielten opettamiseen sekä tukea esimerkiksi yksityisopetuksen hyödyntämiseen.

Resurssien vaikutus

- Kotikielen tavoitteellista tukevaa kasvatusta haastaa ajan puute perheissä.
- Yksityinen opetus tai kurssit ovat maksullisia eikä niihin välttämättä ole varaa. Uskontoon kietoutunut kielen opetus voi olla ongelmallista.
- Suomen kielen oppimisen keskeinen haaste on paikallisesti toisinaan se, ettei lasten ympäristössä kuten päiväkodissa ole suomea puhuvia, jolloin suomen kieleen ei saa kosketusta.
- Monikielisten perheiden haastatteluiden mukaan erityisesti sellaisissa varhaiskasvatuksen ryhmissä, joissa suurin osa lapsista on monikielisiä, resurssit haastavat käytäntöjen toteuttamista. On myös mahdollista, että lasten käyttämäksi yhteiseksi kieleksi vaihtuu kokonaan englanti.

Käytössä olevat materiaalit ja toiveet

- Kaikissa perheissä kirjoja ei käytetä tai niitä ei ole.
- Perheet tarvitsevat hyvää ja selkeää tiedotusmateriaalia monikielisen lukutaidon tukemiseen.
- Perheet tarvitsevat myös konkreettista tukea ja neuvoja varhaiskasvatuksesta kotiin sekä kotikielen että suomen kielen kehittymisen tukemiseksi.
- Toiveena on, että lapset pääsevät käyttämään entistä paremmin suomen kieltä suomenkielisten vertaistensa kanssa.
- Perheet toivovat hyviä vinkkejä ja koulutusta kasvatukseen ja monikielisyyden tukemiseen.
- Päiväkodin lisäksi vanhemmat toivovat tiedottamista moskeijoiden (somalinkieliset) ja kirjastojen (arabiankieliset) kautta.

Monikielinen yhteistyö perheiden varhaiskasvatuksen ja kirjastojen kanssa

- Päiväkodin henkilökunta keskustelee vanhempien kanssa kotikielen tilanteesta ja korostaa sen tukemisen tärkeyttä vanhemmille.
- Päiväkodista kehoitetaan lukemaan.
- Kirjaston palvelut ovat venäjänkielisille tuttuja ja paljon käytettyjä, somalin- ja arabiankielisille vieraampia.

- Monikielisten perheiden vanhemmat toivovat tiiviimpää yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa sekä luottamuksellisempia suhteita.
- Perheet haluavat tietää konkreettisesti, mikä heidän roolinsa ja tehtävänsä on varhaiskasvatuksen kanssa toteutuvassa yhteistyössä: miten monikielisyyttä tuetaan varhaiskasvatuksessa ja miten monikielisyyttä tuetaan kotona / miten kotikieltä ja suomen kieltä tuetaan varhaiskasvatuksessa ja miten kotikieltä ja suomen kieltä tuetaan kotona.
- Perheet toivovat lisää tietoa kirjaston palveluista, tilaisuuksia monikielisille perheille sekä täydennyksiä kirjalikoimaan.

Järjestöjen rooli lasten kotikielen kehityksen tukemisessa

Tähän selvitykseen kartoitettiin, minkälaisia kotikielen kehittymistä tukevia maahanmuuttaneiden järjestöjä Turussa, Vantaalla ja Kotkassa on, ja minkälaista toimintaa ne järjestävät. Lisäksi tarkasteltiin mahdollista yhteistyötä näiden järjestöjen ja kuntien välillä. Arabian-, somalin- ja venäjänkielisten järjestöjen edustajia haastateltiin. Haastattelujen aiheena oli, millaista toimintaa maahanmuuttaneiden järjestöillä on kotikielen tukemiseksi. Haastatteluja toteutettiin kahdeksan järjestötoimijan kanssa.

Järjestöjen tilanne ja rooli ovat tämän selvityksen keskeinen teema, sillä maahanmuuttaneiden eri kieli- ja kulttuuriyhteisöjen tekemä työ monikielisyyden ja monikielisen lukutaidon kehittymisen tukemisessa ymmärretään tärkeäksi. Tässä ajatellaan, että onnistuessaan esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja järjestöjen välinen yhteistyö voisi tukea myönteisesti lasten kielellistä kehitystä ja monikielistä lukutaitoa. Kuten päiväkotien ja kirjastojen henkilökunnille toteutetuissa kyselyistä käy ilmi, kotikielen kehittymisen koetaan olevan perheiden ja yhteisöjen tehtävä. Näin ollen tässä selvityksessä halutaan saada lisää ymmärrystä siihen, millä tavoin järjestö- tai yhdistystoiminta tukee ja voi tukea lasten monikielisen lukutaidon kehittymistä.

Maahanmuuttaneiden järjestöt kieliryhmittäin

Vertailtaessa kohderyhmien järjestötoimintoihin, näyttää haastatteluiden mukaan siltä, että venäjänkielinen järjestökenttä on Suomessa laajin ja aktiivisin. Venäjänkielisessä järjestökentässä on paljon toimijoita, jotka ovat keskittyneet lasten venäjän kielen ja kirjallisuuden opettamiseen sekä muuhun venäjäksi tapahtuvaan harrastus- ja opetustoimintaan.

Somalinkielisestä yhteisöstä ei löytynyt kohdekaupungeista sellaisia järjestöjä tai toimijoita, joilla olisi toimintaa juuri lasten somalin kielen tai monikielisyyden tukemiseksi. Järjestöjen toiminnassa kotikielen kehityksen tukeminen tapahtuukin siis osana muuta toimintaa tai sen ohessa sivutuotteena.

Arabiankielinen järjestökenttä on monisyinen. Monet arabiankieliset järjestöt tai heille suunnattua toimintaa järjestävät yhdistykset ovat kaikille, eri maista, Suomeen muuttaneille tarkoitettuja. Arabiankieliset muuttavat Suomeen useasta eri maasta, minkä vuoksi tiivis järjestäytyminen yhdeksi yhteisöksi ei ole yhtä selkeää kuin esimerkiksi venäjän- ja somalinkielisillä. Tähän liittyen järjestömuotoisessa kielenopetuksessa haasteeksi kerrotaan arabian kielen monet murteet ja sopivan opettajan löytäminen. Islamin uskonto ja arabian kielen opetus osana Koraanin opiskelua kietoutuvat vahvasti yhteen.

Järjestöjen toiveita

Järjestöjen edustajat esittävät erilaisia toiveita toiminnan kehittämiseksi. Järjestöt toivovat yhteistyötä eri tahojen kanssa. Kirjastoilta he toivovat yhteistyötä kirjojen tilaamisen ja luentojen järjestämiseen. Koulujen ja varhaiskasvatuksen kanssa yhteistyötä toivotaan esimerkiksi somalin kielen opetuksen parissa. Kaupungin kanssa puolestaan toivotaan näyttely-yhteistyötä. Järjestöissä kaivataan lisäksi keinoja ja vinkkejä yhteistyön toteuttamiseen.

Järjestöt toivovat toimintaansa lisää resursseja, kuten rahoitusta tilavuokriin, pysyviä tiloja ja resurssia opettajan palkkaamiseen. Myös perheille esitetään toiveiksi resursseja kielen oppituntien ja järjestöharrastusten kulu-
jen kattamiseen.

Lisäksi järjestöissä toivotaan ideoita siihen, miten opettaa lukemista kiinnostavilla tavoilla. Erään järjestön edustaja nostaa esiin vanhempien roolin monikielisen lukutaidon oppimisessa: hänen mielestään vanhempien pitäisi lukea kirjoja ja tukea kotikielen ja monikielisyyden oppimista enemmän.

Miten järjestöissä tuetaan kielten kehitystä?

- Venäjänkielisellä järjestökentällä on enemmän varsinaisesti kielenopetukseen keskittyviä yhdistyksiä ja aktiivista toimintaa.
- Arabian- ja somalinkielisellä järjestökentällä toiminta on yleistä eikä keskity kielen oppimiseen.
- Arabi- ja somalinkielisillä järjestöillä haasteena ovat arabian kielen monet murteet.
- Arabi- ja somalinkielisissä järjestöissä kielen oppiminen ja opettaminen ovat uskontopainotteista.
- Somalinkielisissä järjestöissä kielen oppiminen tapahtuu muun toiminnan ohessa.
- Haastatellut järjestöt haluavat tehdä monipuolisesti yhteistyötä kirjastojen, päiväkotien ja kaupungin kanssa.
- Järjestöt toivovat neuvoja ja vinkkejä siihen, millä tavalla yhteistyötä voitaisiin alkaa tehdä.

4 Tulosten koonti:

perheiden ja ammattilaisten toiveet,

tarpeet ja haasteet monikielisessä toimintaympäristössä

Monikielinen lukutaito -hankkeen käynnistyessä näytti siltä, että monet tahot tekevät hyvää työtä toisistaan tietämättä eikä aina välttämättä tunnista kaikkia kohderyhmän tarpeita. Tämän hankkeen tavoitteena olikin selvittää, minkälaisia tarpeita monikielisillä perheillä on lasten lukutaidon tukemiseksi ja minkälaisia toimintatapoja oman äidinkielen ja lukutaidon ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi on jo käytössä lasten eri toimintaympäristöissä: varhaiskasvatuksessa, kirjastoissa, järjestöissä ja perheissä. Lisäksi tavoitteena oli saada tietoa näissä toimintaympäristöissä koetuista kehityskohteista monikielisen lukutaidon tukemisessa.

Näyttää siltä, että muuta kuin valtakieliltä puhuvien lasten ja nuorten oman kielen tukeminen päivittäisessä kohtaamisessa on tärkeää sekä varhaiskasvatuksessa että myöhemmissä kasvatuksen konteksteissa. Kuitenkin havainnot kertovat siitä, että tukemisen keinot erityisesti lukutaidon kannalta eivät ole vakiintuneita tai helposti omaksuttavia käytänteitä. (Kinossalo ym., tulossa; Jousmäki ym., 2022.) Lisäksi monikielisten perheiden huoltajien tukeminen lukutaitokasvatuksessa tarvitsee lisää huomiota.

Seuraavaan taulukkoon on koottu jo käytössä olevat hyvät käytänteet sekä keskeisimmät monikielisen lukutaidon tukemiseen liittyvät haasteet, tarpeet ja toiveet, joita nousi esiin monikielisten perheiden ja järjestöjen, päiväkotien sekä kirjastojen näkökulmista. Käytänteistä ja kehitysehdotuksista löytyy myös KOAVA-hankkeen loppuraportissa⁵.

5 KOONTIRAPORTTI KOAVA – Kielitietoisuuden oppimisympäristön arviointi varhaiskasvatuksessa 1.10.2016–30.11.2021.
Saatavilla: <https://www.utupub.fi/handle/10024/154322>

Taulukko 5. Monikielisten toimintaympäristöjen käytänteet, haasteet, tarpeet ja toiveet

Monikielinen toimintaympäristö	Valmiit käytänteet	Haasteet	Tarpeet ja toiveet
Varhaiskasvatus	86 %:ssa päiväkodeista on lastenkirjoja suomeksi, mutta vain 8 %:ssa lasten kotikielillä S2-opetus Digitaaliset ratkaisut (Moomin Language School, Roihuset, Ekapeli mamu, Lukulumo) Satuja lapsille eri kielillä puhelimesta Erikielisten kirjojen lainaaminen kirjastosta Kirjaston palveluita lukemisen tueksi, esimerkiksi kirjastovierailut Yhteistyö kirjastojen kanssa: kirjojen lainaaminen ja monikielisten kirjakokteerien tilaaminen kirjastoihin, monikielisten vanhempien tiedottaminen, lähi- ja etä tapahtumat kirjastolla, kirjastoautovierailut sekä lukuvierailut päiväkoteihin	Osaamisen ja ymmärryksen puutteita Puutteelliset resurssit: aika, tilat, materiaalit, ammattilaiset Tieto monikielisen lukutaidon ilmiöstä tai arjen käytännöistä sen tukemiseksi eivät ole vielä saavuttaneet koko varhaiskasvatuksen ammattilaiset: Osaamisen ja ymmärryksen epätasaisuus Digitaaliset materiaalit joillekin liian kalliita Haasteet vanhempien kanssa koetussa yhteistyössä: yhteisen kielen puute. Monikielisen yhteistyön muodostaminen ja ylläpitäminen Tilojen sopimattomuus eri kieliryhmien rauhallisiin toimintoihin, kuten pienryhmähetkiin. Monikieliset lastenkirjat: ammattilaiset eivät osaa lukea niitä ja sisällön arvioiminen mahdollista.	Täydennyskoulutus: ymmärryksen ja osaamisen lisääminen tasaisesti kautta ammattilaisten ja kautta maan Monikielisyttä koskevat materiaalit ja resurssit Lasten kotikielen kirjoja saataville Kirjojen määrään ja esillä oloon satsattava Materiaalia, jolla ohjataan varhaiskasvatuksen ammattilaisia opastamaan monikielisten perheiden vanhempia tukemaan lapsen lukutaitoa kotona. Vanhemmille materiaalia, jota he voivat käyttää kotona ja josta he saavat tarpeellista tietoa sekä lukemisen että oman kotikielen tärkeydestä. Suunnitelmallisempi ja säännöllisempi yhteistyö kirjaston ja varhaiskasvatuksen välillä
Kirjastot	Lastenkirjoja on eri kielillä Toiminnan esittely perheille myös monikielisesti mahdollista jonkin verran Moni- tai kaksikieliset satutunnit Toimintaa monikielisille perheille Kirjastopalveluita tarjotaan varhaiskasvatukseen monipuolisesti	Eri kielten osaamisen haasteet, kohderyhmän tavoittaminen, resurssit ja osaaminen. Monikielisen yhteistyön muodostaminen ja ylläpitäminen sekä asiakaspalvelu Monikielinen tiedottaminen ja markkinointi Kieli- ja kulttuuritietoinen tarpeiden ymmärrys, Monikieliset materiaalit, kääntäminen ja valitseminen	yhteistyö, kirjaston tapahtumat ja palvelut, kirjastoammattilaisten ja perheiden tietämyksen lisääminen, lisäresurssit ja materiaalit. (tietotaito, yhteistyö, osaaminen ja resurssit) Resursseja: henkilökunnan määrän, ajan ja osaamisen lisääminen. Täydennyskoulutus: monikieliseen toimintaan erityisosaamista ja -ymmärrystä Valmiita materiaaleja tulisi olla saatavilla eri kielillä kirjastojen käyttöön, kuten viestintään. Monikielisen kirjallisuuden saavutettavuus: valikoima ja hyllytila
Perheet	Kotikielillä puhuminen, TV-ohjelmien ja lastenohjelmien katsominen sekä lukeminen kotikielillä Kursseille ja harrastuksiin osallistuminen kotikielillä Varhaiskasvatuksesta tukea ja tietoa lasten kielellisestä kehityksestä. Jotkut perheet käyttävät tottuneesti kirjastoa.	Ajanpuute perheissä sekä metodien ja osaamisen puute. Yksityinen opetus tai kurssit ovat maksullisia eikä niihin välttämättä ole varaa. Uskontoon kietoutunut kielen opetus voi olla ongelmallista. Koetaan, että lasten ympäristössä ei ole suomea puhuvia.	Suomen kielen oppimisessa on olennaista päästä toimimaan yhdessä suomea puhuvien kanssa. Tiiviimpää yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa sekä luottamuksellisempia suhteita. Hyviä vinkkejä kasvatukseen ja monikielisuuden tukemiseen. Haluavat tietää konkreettisesti, millaisia ovat kodin ja millaisia ovat varhaiskasvatuksen tehtävät monikielisuuden kehityksessä. Tiedottamista varhaiskasvatuksen sekä uskonnon yhteisöjen ja kirjastojen kautta lukutaidon merkityksestä.
Järjestöt	Joissakin järjestöissä paljon kotikieltä tukevaa toimintaa, toisissa ei systemaattista toimintaa.	Kaikissa kieliryhmissä ei ole varsinaista kielinopetusta Haasteena kielinopetuksessa kotikielen monet murteet ja sopivan opettajan löytäminen	Järjestöt toivovat monipuolisesti yhteistyötä kirjastojen, varhaiskasvatuksen ja kaupungin kanssa. Resursseja ammattilais- ja tilakuluihin ja perheille kerhojen osallistumismaksuihin. Ideoita siihen, miten opettaa lukemista kiinnostavilla tavoilla
Toimijoiden välisen yhteistyö	Varhaiskasvatuksen, kirjastojen ja perheiden kesken jo yhteistyötä Järjestöt tekevät yhteistyötä lähinnä perheiden kanssa	Yhteisen kielen puute, yhteisen, sopivan monikielisen kommunikaatitavan puute Vanhempien suomen kielen vähäinen osaaminen tai henkilökunnan vähäinen eri kielten taito Monikielisen yhteistyön aloittaminen ja ylläpitäminen	Toimijoiden keskinäisen yhteistyön syventäminen toiveena jokaisen selvitykseen osallistuneen toimijan puolesta Valmiita, jaettavia materiaaleja eri kielillä jokaiselle toimijalle jokaiselta toimijalta: vuorovaikutuksen ja kommunikaation parantaminen monikielisenä yhteistyönä

5 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Monikielinen yhteistyö

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten, kirjastoammattilaisten ja monikielisten perheiden vastauksissa on toisiaan tukevia tai limittäisiä tekijöitä. Ensinnäkin yhteistyön merkitys korostuu jokaisessa vastaajaryhmässä kahdella tavalla. Yhteistyötä pidetään yhtäältä hyvin tärkeänä ja sitä halutaan vahvistaa. Toisaalta syvää ja sujuvaa yhteistyötä saattaa olla vaikeaa aloittaa tai ylläpitää, sillä vastaajat kokevat yhteisen kielen puuttumisen esteeksi tai monikielisiä yhteistyön sujuvia käytänteitä ja materiaaleja ei ole. Kuviossa 7. esitetään keskeiset monikielisen yhteistyön osapuolet ja yhteistyön tarkoitus ja tavoitteet lapsen monikielisen lukutaidon kehityksen tukemiseksi. Kuvio kuvastaa myös prosessia: ylin sisältö kuuluu myös alempana kuvattuun yhteistyöhön.

Varhaiskasvatuksen ja perheiden rooleja voidaan vahvistaa lisäämällä vanhempien osallisuutta monikielisessä yhteistyössä. Puolestaan varhaiskasvatukseen voidaan lisätä kielitaitoisia käytänteitä, jotka ottavat huomioon lapsen monikielistä osaamista.

Kirjastojen ja monikielisten perheiden yhteistyötä voidaan lisätä tutustuttamalla perheitä kirjastokulttuuriin ja käyttämään kirjaston palveluita. Tiedotusta voidaan lisätä sekä varhaiskasvatuksen kautta että suoraan kirjastoista. Näihin tarvitaan materiaalia, jota voidaan eri kielillä jakaa. Kirjastot ja varhaiskasvatus voivat lisätä keskinäistä yhteistyötä monella tavalla. Konkreettinen tapa on yhteisesti suunnitellun tiedotuksen lisääminen sekä saatavilla olevien ja tarvittavien kielten listaaminen puolin ja toisin. Järjestöt voivat toimia eri toimintaympäristöjen kautta tukena ja viestien saattajina.

Kuvio 7. Monikielinen yhteistyö varhaiskasvatusikäisen lapsen monikielisen lukutaidon vahvistamiseksi

Kunkin vastaajaryhmän voidaan päätellä toivovan monikielisen lukutaitotyön kannalta selkeitä rooleja ja lisätietoa siitä, miten lapsen kehittyvää monilukutaitoa voidaan tukea sekä hänen kotikielillään että paikallisella kielellä, kuten suomeksi tai ruotsiksi.

Sekä vanhemmat, varhaiskasvatuksen ammattilaiset että kirjastot ja järjestöt toivovat tiiviimpää keskinäistä yhteistyötä. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset toivovat lisäksi aktiivisempaa ja suunnitelmallisempaa työtä kirjastojen kanssa, ja myös kirjastoilla on samansuuntaisia toiveita yhteistyölle. Kirjastoammattilaiset näkevät mahdollisuuksia tavoittaa monikielisiä perheitä varhaiskasvatuksen kanssa tehtävän yhteistyön avulla.

Perheet ovat lähtökohtaisesti samaa mieltä varhaiskasvatuksen kanssa roolien jakaantumisesta lasten kielen oppimisen suhteen: varhaiskasvatuksen tehtävänä on varmistaa suomen kielen oppiminen, kun taas kotikielen koetaan olevan pääasiassa perheiden vastuulla. Toisaalta monet perheet toivoivat tämän roolin osalta enemmän täsmennystä, tukea ja apua, kuten tietoa, menetelmiä sekä taloudellista apua esimerkiksi yksityisopetuksen hyödyntämiseen. Yhtä lailla varhaiskasvatuksen, kirjastojen ja järjestöjen keskinäisiä suhteita ja rooleja on hyödyllistä vahvistaa ja roolittaa tiedotuksen, toteuttamisen ja vastuuhenkilöiden puolesta. Kirjastoammattilaiset ja varhaiskasvatus tarvitsevat avuksi materiaalia, jolla voidaan tiedottaa monikielisiä perheitä.

Kirjastoammattilaiset kokevat monikielisten perheiden tavoittamisen haasteeksi. Ne monikieliset perheet, jotka käyttävät kirjastoja, ovat kirjastojen monikielisiin valikoimiin osittain tyytyväisiä. Toisaalta monet vanhemmat eivät käytä kirjaston palveluita, joten varsinaisena ilmiönä voidaan pitää sitä, että kaikki perheet eivät käytä kirjaston palveluita eivätkä kirjastot ole jokaiselle tuttuja. Kirjastoammattilaisten mielestä vanhemmat tarvitsevat tietoa lukemisesta ja kirjaston käytöstä. Jotkut vanhemmat toivovat tietoa monikielisyydestä myös kirjastojen kautta. Kirjastot toivovat yhteistyötä myös muiden tahojen, kuten monikielisten järjestöjen kanssa lukulähettilästoimintana.

Myös tavoitetuissa järjestöissä on kiinnostusta yhteistyölle kirjastojen, päiväkotien ja kaupungin kanssa. Osa haastatelluista vanhemmista ehdotti tiedottamista monikielisyydestä järjestöjen ja yhdistysten kautta.

Yhteistyölle perheiden, varhaiskasvatuksen, kirjastojen ja järjestöjen kesken näytetään olevan erittäin myönteisiä. Yhteistyön vahvistaminen vahvistaa vanhempien sekä varhaiskasvatuksen monikielisen lukutaidon tukemisen valmiuksia ja helpottaa kirjastoammattilaisten työtä. Tätä kautta on mahdollista kehittää lasten monikielistä lukutaitoa edistävää työtä. Näin ollen tässä selvityksessä ehdotamme toimenpiteitä, joilla monikielistä yhteistyötä varhaiskasvatuksen, kirjastojen, monikielisten perheiden ja järjestöjen kanssa voidaan vahvistaa.

Resurssit

Toinen hallitseva tekijä monikielisen lukutaitotyön toteuttamisessa on käytössä olevat resurssit. Nykyiset resurssit estävät riittäväksi koettavan monikielisen yhteistyön ylläpitämistä, tiedottamista ja yksilöllisen tuen antamista sekä lapsille varhaiskasvatuksessa että monikielisille perheille kirjastoissa ja varhaiskasvatuksessa. Koetaan, että aikaa tai henkilöstöä ei ole riittävästi. Myös joissakin perheissä ei koeta olevan riittävästi arjen aikaa panostaa lapsen lukuilon syöttämiseen, lukutaidon tai kielen kehityksen tukemiseen.

Vastaajat korostavat resurssien riittämättömyyttä ajan käytön lisäksi fyysisten tilojen näkökulmista. Tilat eivät mahdollista pienryhmien muodostamista lukemisen tai muiden monikielistä lukutaitotyötä edistävien käytänteiden toteuttamiseen. Lisäksi huomataan, että esimerkiksi hyllytila on rajallista erikielisten kirjojen hankintaan ja niiden näkyville laittamiseen. Resurssit ovat rajalliset päiväkodin tai kirjaston omissa arjen monikielisissä toiminnoissa sekä näiden välisissä, monikielisissä yhteistyötoiminnoissa. Tästä syystä ehdotamme käytänteitä, jotka tukevat monikielistä toimintaa nykyisten resurssien puitteissa ja resurssien lisäämistä monikielisen lukutaitotyön parempiin mahdollisuuksiin.

Täydennyskoulutus, alueelliset tarpeet ja osaaminen

Kolmas, jokaista selvityksen monikielistä toimintaympäristöä koskeva havainto on täydennyskoulutuksen ja/tai tiedon lisäämisen ja osaamisen vahvistamisen tarve kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin kielitietoista, monikielistä lukutaitotyötä koskevaa osaamista tarvitaan lisää jokaisessa vastaajaryhmässä, ja toiseksi täydennyskoulu-

tusta on tarpeen kohdistaa tasaisesti kautta maan. Vastaajien mukaan näyttää siltä, että osaamista on epätasaisesti erilaisissa tai eri kokoisissa yksiköissä sekä varhaiskasvatuksessa, kirjastoissa että monikielisisä perheissä. Myös järjestöjen tiedot ja toiminnot kielen tukemiseksi herättävät toivomuksia tiedon lisäämisestä esimerkiksi yhteistyön vahvistamiseksi.

Monikielisten perheiden tyytyväisyys päiväkotien työhön jakautuu tässä selvityksessä alueellisesti. Resurssien lisäämisen tarve korostuu vanhempien kertomusten mukaan silloin, kun ryhmissä on paljon monikielisiä lapsia. Vasten tätä kuitenkin varhaiskasvatuksen ammattilaisten vastaukset ilmentävät, että monikielinen lapsi ei saa riittävästi yksilöllistä tukea sellaisissa päiväkodeissa, joissa on vähän eli alle 5 % monikielisiä lapsia. Tämän mukaan on hyödyllistä kiinnittää huomiota siihen, että resurssit järjestää monikielistä varhaiskasvatusta ovat tarpeeksi hyvät ryhmän yksilöllisten tarpeiden mukaan, mutta kuitenkin niin, että jokaisessa päiväkodissa olisi tarvittaessa yhtäläiset mahdollisuudet toimia monikielisesti lukutaitoa tukien tiedon, taidon ja käytössä olevien materiaalien suhteen. Tarvitaan lisäksi jatkotutkimusta siitä, miten monikielisen lapsen yksilöllinen tukeminen koetaan ja ymmärretään varhaiskasvatuksessa ja monikielisisä perheissä, ja miten tätä ymmärrystä ja sen vastuita voidaan rakentaa monikielisenä yhteistyönä. Eri kielten puhumista ja käyttämistä sekaisin ei tarvitse pelätä. Se on pedagogisesti limittäiskieleilyn keino, jossa oppijalle annetaan mahdollisuus käyttää koko kielirepertuaariaan. Eri kielet tukevat toisiaan, oman kotikielen käyttö lisää osallisuuden tunnetta, mikä edelleen parantaa mahdollisuuksia oppia suomea toisena kielenä. (esim. Flores & García, 2013; Kinossalo ym., tulossa.) Lisäksi se tukee kaikkea oppimista (Kääntä ym. 2020).

Lukutaitoa edistää lukuilo. Lukutaitoa kehittävä toiminta ei ole varhaiskasvatuksessa vain lukemista, vaan lasten näkökulmasta toimintaa, luovaa tekemistä lukemisen parissa, siitä syntyneissä keskusteluissa tai tilanteissa. Lukuilon näkökulma voi helpottaa monikielisyyttä tukevia toimintoja, visualisointia ja synnyttää monikielisille lapsille käsin kosketeltavissa olevaa lukemisen toimintaa lukemisen rinnalle. Lukuilon pedagogiikka voi olla paitsi moniaistista, myös monikielistä, sillä yhtäältä yhdellä kielellä luettavaa tai kuunneltavaa tekstiä voidaan tukea kuvin, laulaen, soittaen, leikkien, piirtäen tai tanssien tai selkokielellä ja eri kielten tukisanoin. Toisaalta myös lapsi voi opettaa omalla kielellään sanastoa muille yhteisen lukuiloaiheen teemoista. (ks. Aerila, 2022.) Näin ollen myös lukuiloa koskevaa tietoisuutta voidaan lisätä varhaiskasvatuksen lasten vanhemmille. Perheiden lukutottumukset ja -tavat ovat erilaisia. Kun tavoitteena on kehittää toimintatapoja, on tärkeää, että niitä tuetaan hienovaraisesti olemassa olevien arvojen ja perheiden tapojen ja tottumusten pohjalta ja niiden mukaisiksi (Aerila & Kauppinen, 2020).

Lukukeskuksen suunnitelmana on:

- Tuottaa materiaaleja kirjastojen ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille siitä, miten monikielistä lukutaitoa voi tukea.
- Tuottaa ja jakaa tietoa oman äidinkielen merkityksestä ja lapselle lukemisen tärkeydestä monikielisille perheille ja järjestöille.
- Lukukeskus on jo tuottanut ja jakanut tiedotusmateriaalia 19 kielellä ja kirjoja 9 kielellä. Tätä materiaalia voidaan kehittää edelleen vastaamaan paremmin ammattilaisten ja perheiden tarpeita.

Toimenpide-ehdotuksia:

- **Varhaiskasvatuksessa lisätään kielitietoista pedagogiikkaa**
 - Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan laaditaan lukutaitoa edistävä, selkeä tavoite. Siihen kirjataan, kuinka lapselle luetaan ja/tai kerrotaan tarinoita hänen käyttämillään kielillä 1) varhaiskasvatuksessa ja 2) kotona ja/tai 3) millaista lukuiloa tuottavaa pedagogiikkaa käytetään (esim. Aerila, 2022). Tästä tehdään valmis malli eri kielille käännettynä.

- Varhaiskasvatuksen ammattilaisille järjestetään monikielisen lukutaidon kieli- ja kulttuuritietoisuutta lisäävää täydennyskoulutusta.
- Varhaiskasvatuksen henkilökuntaa koulutetaan Lukukeskuksen tuottaman materiaalin avulla.
- Ehdotetaan, että varhaiskasvatukseen ohjataan lisää resursseja monikielisen lukutaidon tukemiseen.
- Ehdotetaan, että päiväkoteihin hankitaan lisää erikielisiä kirjoja. Myös kaksikielisiin kirjoihin ja digimateriaaleihin ehdotetaan resurssien lisäämistä.
- Varhaiskasvatukseen koostetaan materiaalia, jolla ohjataan varhaiskasvatuksen ammattilaisia opastamaan monikielisten perheiden vanhempia tukemaan lapsen lukutaitoa kotona.

• Kirjastot

- Kirjastoille ohjataan lisää resursseja monikielisen lukutaidon tukemiseen, monikielisen tiedottamisen mahdollistamiseen ja kielitaitoisen henkilökunnan palkkaamiseksi.
- Kirjastoammattilaisille järjestetään kieli- ja kulttuuritietoisuutta lisäävää täydennyskoulutusta.
- Kirjastojen henkilökuntaa koulutetaan Lukukeskuksen tuottaman materiaalin avulla.
- Kirjastoissa järjestetään tapahtumia tai opastuskierroksia perheille tai vanhemmille näiden omalla kielellä.
- Kirjastoille koostetaan materiaalia, jolla voi parantaa monikielistä tiedottamista.

• Perheet ja järjestöt

- Monikielisille perheille koostetaan materiaalia, jota he voivat käyttää kotona ja josta he saavat tarpeellista tietoa sekä lukemisen, lukutaidon että kotikielen tärkeydestä.
- Ehdotetaan, että järjestöt ottaisivat aktiivisesti yhteyttä kirjastoihin ja ehdotetaan, miten yhteistyötä voisi lisätä tai käynnistää.
- Selvitetään, onko perheille tai järjestöille mahdollista myöntää rahoitusta varhaiskasvatusikäisten lasten kotikielen opetukseen.

• Eri tahojen monikielinen yhteistyö

- Ehdotetaan eri tahoille monikielisen yhteistyön käynnistämiseen ja parantamiseen konkreettisia vinkkejä tämän selvityksen perusteella.
- Varhaiskasvatus ja kirjastot laativat yhteisen suunnitelman lasten monikielisen lukutaidon tukemiseksi. Suunnitelmaan sisällytetään mahdollisuuksien mukaan yhteistyötä maahanmuuttaneiden järjestöjen kanssa.
- Varhaiskasvatus tiedottaa kirjastoja tarpeista ja kirjasto tiedottaa alueen varhaiskasvatusta ja perheitä saatavilla olevista kielistä.
- Kirjastot ja varhaiskasvatus jakavat Lukukeskuksen tuottamaa monikielistä lukutaitoa koskevaa tiedotusmateriaalia monikielisille perheille.
- Varhaiskasvatusta ja perheitä ohjataan vastavuoroisempaan, monikieliseen yhteistyöhön kotikielen ja suomen tai ruotsin kielen oppimiseksi: selkeytetään rooleja/lisätään tietoisuutta, kuinka kumpikin taho voi tukea sekä kotikieltä että paikallista kieltä.
- Hyvien käytäntöjen jakamiseen luodaan rutiineja.
- Osallistetaan monikielisiä huoltajia: he voivat esimerkiksi lukea satuja tai kertoa tarinoita eri kielillä eri kanavia, kuten videoita hyödyntäen tai paikan päällä.
- Kirjastot ja varhaiskasvatus kannustavat monikielisten perheiden huoltajille lukemaan lapsille.

Lopuksi

Monikielisyys ja moninaisuus ovat rikkauksia. Niitä yhteisesti tukien voidaan lisätä kaikkien hyvinvointia, parantaa kasvua ihmisenä, tasavertaisuutta, osallisuutta ja identiteetin rakentamisen mahdollisuuksia. Kiitämme jokaista tähän selvitykseen osallistunutta vastaajaa ja haastateltavaa. Jokaisen ääni, kokemus ja näkemys on arvokas. Kannustamme opiskelijoita ja tutkijoita monikielisen lukutaito -käsitteen ja jatkotutkimusten pariin, sillä tiedon lisääminen parantaa ymmärrystä, mikä auttaa kehittämään ja edistämään lukutaidon eteen tehtävää työtä ja monikielistä yhteistyötä monikielisen lukutaidon kehittymisen tueksi.

Lähteet

- Aerila, J.-A. 2022. Lukuilon kautta kasvaa rakkaus kirjoihin ja lukemiseen. Viitattu 15.8.2022. Saatavilla: <https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2022/08/12/lukuilon-kautta-kasvaa-rakkaus-kirjoihin-ja-lukemiseen/>
- Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2020. Stories Make Readers: Enhancing the Use of Fictional Literature With Multilingual Students. Teoksessa Neokleus et al. (Toim.) *Handbook of Research on Cultivating Literacy in Diverse and Multilingual Classrooms*. PA: IGI Global, 368 - 392.
- Alisaari, J., Kaukko, M. & Heikkola, L.M. (2021) The Joys of Teaching: Working with Language Learners in Finnish Classrooms, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(4), 566-579. <https://doi.org/10.1080/00313831.2021.1897877>
- Christison, M., & Murray, D. E. (2020). An overview of multilingual learners' literacy needs for the 21st century. Teoksessa G., Neokleous, A., Krulatz & R., Farrelly (toim.) *Handbook of research on cultivating literacy in diverse and multilingual classrooms*, 1-21. IGI Global.
- Curtin, A. (2020). Children's Literature as Pedagogy: Learning Literacy Through Identity in Meaningful Communities of Practice. Teoksessa G., Neokleous, A., Krulatz & R., Farrelly (toim.) *Handbook of research on cultivating literacy in diverse and multilingual classrooms*, 329-347. IGI Global.
- Fivush, R., Habermas, T., Waters, T. E. A. & Zaman, W. (2011) The Making of Autobiographical Memory: Intersections of culture, Narratives and Identity. *International Journal of Psychology*. 46(5), 321-345. <https://doi.org/10.1080/00207594.2011.596541>
- Flores, N., & García, O. (2013). Linguistic third spaces in education: Teachers' translanguaging across the bilingual continuum. In D., Little., C., Constant & S. Van Avermaet (Eds.) *Managing diversity in education: Key issues and some responses*, (pp. 243-256). Bristol, Blue Ridge Summit: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781783090815-016>
- Cummins, J. (2001). Bilingual children's mother tongue: Why is it important for education. Saatavilla: https://www.lavplu.eu/central/bibliografie/cummins_eng.pdf
- Cummins, & Early, M. (2011). *Identity texts: the collaborative creation of power in multilingual schools*. Trentham Books.
- Cummins, J., Hu, S., Markus, P., & Kristiina Montero, M. (2015). Identity Texts and Academic Achievement: Connecting the Dots in Multilingual School Contexts. *TESOL Quarterly*, 49(3), 555-581. <https://doi.org/10.1002/tesq.241>
- Cummins, J. (2013). 1. Language and Identity in Multilingual Schools: Constructing Evidence-based Instructional Policies. Teoksessa D., Little., C., Constant & S. Van Avermaet (Toim.) *Managing diversity in education: Key issues and some responses*, (pp. 3-26). Bristol, Blue Ridge Summit: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781783090815-003>
- Espoon kaupunki. 2022. Monikielisten lasten oppimispolkua eheyttänyt hanke vahvisti ammattilaisten osaamista ja perheiden valmiuksia tukea lapsen oppimista. Tiedote saatavilla: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/monikielisten-lasten-oppimispolkua-eheyttanyt-hanke-vahvisti-ammattilaisten-osaamista-ja-perheiden-valmiuksia-tukea-lapsen-oppimista?publisherId=3385&releaseId=699460968&fbclid=IwARoBUCJnmpulrhSqgxdIZwoJypmyVlJaFQvPHhoTby1EeL6naoqX13xWyo>
- García, O., & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. Palgrave Macmillan.
- Goodson, I. F., Biesta, G., Tedder, M., & Adair, N. (2010). *Narrative learning*. Routledge.
- Harju-Autti, R., & Sinkkonen, H.-M. (2020). Supporting Finnish Language Learners in Basic Education: Teachers' Views. *International Journal of Multicultural Education*, 22(1), 53-75. <https://doi.org/10.18251/ijme.v22i1.2077>
- Intke-Hernandez, M. (2020). *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat: etnografinen tutkimus kieliyhteisöön sosiaalistumisesta*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Intke-Hernandez, M. (2021). Kielenoppija tarvitsee tuekseen kielitietoisuutta ja yhteisiä tekoja. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12(6). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2021/kielenoppija-tarvitsee-tuekseen-kielitietoisuutta-ja-yhteisia-tekoja>
- Jalongo, M. R. (2019). Personal Stories: Autobiographical Memory and Young Children's Stories of Their Own Lives. Teoksessa K. J. Kerry-Moran & J.-A. Aerila (Toim.), *Story in Children's Lives: Contributions of the Narrative Mode to Early Childhood Development, Literacy, and Learning* (pp. 11-28). Springer International Publishing AG.
- Jousmäki, H., Kinossalo, M. & Intke-Hernandez, M. (2022). Monikielinen lukutaito identiteettityön ja osallisuuden tukena. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 13(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2022/monikielinen-lukutaito-identiteettityon-ja-osallisuuden-tukena>
- Kinossalo, M., Jousmäki, H. & Intke-Hernandez, M. (hyväksytty julkaistavaksi). Life story pedagogy for identity – through linguistic and cultural recognition to participation and equity. Apples - Journal of Applied Language Studies *Special Issue: Language Education for Social Justice*.
- Kinossalo, M. (2020). *Tarinan voima opetuksessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koulutuksen tutkimuslaitos. Arviointialueet. Viitattu 13.6.2022. Saatavilla: <https://kti.jyu.fi/fi/pisa/arviointialueet>
- Kotimaisten kielten keskus. Kielet. Viitattu 15.8.2022. Saatavilla: <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet>
- Kääntä, L., Kangasvieri, T. & Ranta-Ylitalo, L. (2020). Kielitietoisien kieltenopetuksen äärellä – IKI-hankkeen satoa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(3). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/kielitietoisien-kieltenopetuksen-aaressa-iki-hankkeen-satoa>

Lukuliike. 2022. <https://lukuliike.fi/>

Lucas, T., & Villegas, A. M. (2013). Preparing linguistically responsive teachers: Laying the foundation in pre-service teacher education. *Theory into Practice*, 52(2), Issue: *Effective Professional Development for Teachers of Culturally and Linguistically Diverse (CLD) Students: Issues and Perspectives*, 98–109. <https://doi.org/10.1080/00405841.2013.770327>

McAdams, D. P., & McLean, K. C. (2013). Narrative Identity. *Current Directions in Psychological Science*, 22(3), 233–238. <https://doi.org/10.1177/0963721413475622>

Norton, B. (2013). *Identity and language learning: extending the conversation*. Bristol: Channel View Publications. Print.

OECD (2021). 21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World, PISA. Pariisi: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/a83d84cb-en>

OECD (2019). PISA 2018 Assessment and Analytical Framework, PISA. Pariisi: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b25efab8-en>

OPH. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>

Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: State University of New York Press.

Puroila, A.-M. & Estola, E. (2014). Not babies anymore: young children's narrative identities in Finnish day care centers. *International Journal of Early Childhood*, 46(2), 187–203. <https://doi.org/10.1007/s13158-013-0096-z>

Puroila, A.-M. (2019). Who I am? Shaping young children's identities through everyday narratives. Teoksessa K. J. Kerry-Moran & J.-A. Aerala (Toim.), *Story in Children's Lives: Contributions of the Narrative Mode to Early Childhood Development, Literacy, and Learning* (pp. 55–76). Springer International Publishing AG.

Reese, E., Haden, C. A., Baker-Ward, L., Bauer, P. J., Fivush, R. & Ornstein, P. A. (2011). Coherence of personal narratives across the lifespan: A multidimensional model and coding method. *Journal of Cognition and Development*, 12(4), 424–462. doi: 10.1080/15248372.2011.587854

Reese, E., Yan, C., Jack, F. & Hayne, H. (2010). Emerging identities: Narrative and self from early childhood to early adolescence. Teoksessa K. C. McLean & M. Pasupathi (Toim.) *Narrative development in adolescence. Advancing responsible adolescent development*, (pp. 23–43). Springer, Boston, MA.

Tilastokeskus. Väestö kielen mukaan 1990–2021. viitattu 18.7.2022. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html Aineisto on ladattu Tilastokeskuksen rajapintapalvelusta 13.10.2017 lisenssillä CC BY 4.0>

van Lier, L. 2004. *The ecology and semiotics of language learning: A sociocultural perspective*. Boston: Springer.

Tyrer, N., Harju-Luukkainen, H. Aerala, J.L. 2022. KOONTIRAPORTTI KOAVA – Kielitietoisien oppimisympäristön arviointi varhaiskasvatuksessa 1.10.2016–30.11.2021. Turun yliopisto. Saatavilla: <https://www.utupub.fi/handle/10024/154322>

Monikielinen lukutaito -selvityksen on julkaissut Lukukeskus syksyllä 2022. Selvityksen ovat koonneet Maiju Kinossalo, Ilmi Villacís ja Vilma Tammelin.

Monikielinen lukutaito -selvitys on vapaasti käytettävissä opetuksessa, tietolähteenä tai median tarpeisiin. Tekstejä ja kuvia käytettäessä edellytetään viittausta tai linkitystä Lukukeskuksen selvitykseen.

Lisätietoja:

Emmi Jäkkö

Toiminnanjohtaja

emmi.jakko@lukukeskus.fi

www.lukukeskus.fi

LUKUKESKUS
LÄSCENTRUM